

De regeling van de verborgen gebreken

Haar oorsprong en ontwikkeling in het hedendaagse recht

Louise Jakobs
januari 2005

Inleiding	1
I Verborgen gebreken in het Romeinse privaatrecht	2
I.1 Kort overzicht van de geschiedenis van het Romeinse privaatrecht	2
I.2 De regeling van de koop in het Romeinse privaatrecht.....	3
I.3 Rechtsmiddelen voor verborgen gebreken bij de koop van slaven, trek- en lastdieren.....	6
II Verborgen gebreken in het Nederlandse recht	8
II.1 De verborgen-gebreken-regeling in het oude Burgerlijk Wetboek.....	8
II.1.1 Rechtsmiddelen voor verborgen gebreken	9
II.2 Verborgen gebreken in het nieuwe Burgerlijk Wetboek	10
II.2.1 Rechtsmiddelen bij non-conformiteit	11
III Verborgen gebreken onder invloed van de Europese regelgeving	13
III.1 Richtlijn 1999/44/EG betreffende bepaalde aspecten van de verkoop van en de garanties voor consumptiegoederen	13
III.2 Implementatie van de Richtlijn 1999/44/EG	15
III.2.1 Implementatie in de Nederlandse wet.....	15
III.2.2 Implementatie in andere Europese landen.....	17
III.3 Rechtsmiddelen voor verborgen gebreken na aanpassing van de wetgevingen onder invloed van de richtlijn consumentenkoop	24
III.4 Rechtsmiddelen voor verborgen gebreken in de Principles of European Sales Law.....	27
IV De verborgen-gebreken-regeling naar Romeins recht en naar Nederlands recht, een vergelijking	31
IV.1 Vergelijking van de regelingen.....	31
IV.1.1 Romeins recht versus Nederlands recht voor de implementatie van de richtlijn consumentenkoop	31
IV.1.2 Romeins recht versus Nederlands recht na de implementatie van de richtlijn consumentenkoop.....	36
IV.2 Analyse van de overeenkomsten en verschillen	37
Conclusie	40
Bibliografie	42

Inleiding

Wat kan de koper doen als hij een paard heeft gekocht waarvan later vast komt te staan dat het aan een bepaalde aandoening of ziekte lijdt? Met enige regelmaat verschijnen in vaktijdschriften voor de paardensport¹ artikelen over de vraag welke regels in zulke gevallen gelden. Daarbij gaat het dan met name om de aansprakelijkheid van de (beroepsmatige) verkoper voor (verborgen) gebreken van het paard die zich pas openbaren nadat de koop tot stand is gekomen, en om de rechten die de consument-koper in dit geval heeft.

Juist op het gebied van de consumentenkoop heeft in de laatste jaren mede onder invloed van Europese regelgeving een aantal veranderingen plaatsgevonden waarover, gezien de discussie over dit onderwerp in de paardenwereld, enige verwarring is ontstaan.

Naar aanleiding van de boven geschetste problematiek wil ik in deze scriptie de vraag bespreken hoe de regeling van de verborgen gebreken zich in de loop der tijd heeft ontwikkeld. Hierbij zal de koop van een paard als casus dienen. Het doel is om de regeling van de verborgen gebreken in het Romeinse recht en haar ontwikkeling in het hedendaagse Nederlandse recht te beschrijven en te analyseren waarbij in verband met de implementatie van op dit gebied tot stand gekomen Europese regels ook enig rechtsvergelijkend onderzoek zal worden gedaan.

In het eerste hoofdstuk zal ik ingaan op de koop zoals die geregeld was in het (klassieke) Romeinse recht waarbij met name aandacht zal worden besteed aan de rechtsmiddelen voor verborgen gebreken bij de koop van slaven en trek-/lastdieren omdat daarvoor specifieke regels golden en omdat deze regels tot de dag van vandaag bepalend zijn geweest voor de ontwikkeling van het recht op dit gebied. In het tweede hoofdstuk zal ik de regeling van de verborgen gebreken resp. het non-conformiteitsleerstuk in het Nederlandse recht behandelen waarna ik in hoofdstuk 3 in zal gaan op de aanpassingen op dit gebied onder invloed van de Europese regelgeving. Daarbij zal ik ook aandacht besteden aan de desbetreffende wetgeving in drie andere Europese landen (Duitsland, België en Frankrijk). Het vierde hoofdstuk zal een vergelijking van de verschillende regelingen naar Romeins en naar Nederlands recht evenals een analyse van de overeenkomsten en verschillen bevatten.

¹ zie bijv. In de Strengen, magazine voor paardensport en fokkerij, 64^e jaargang, 19 december 2002, p. 72, en 66^e jaargang, 28 oktober 2004, p. 37, en St. Georg, Das Pferdemagazin für Reiter und Züchter, juli 2004, p. 68, en september 2004, p. 58

I **Verborgen gebreken in het Romeinse privaatrecht**

I.1 Kort overzicht van de geschiedenis van het Romeinse privaatrecht

De geschiedenis van het antieke Romeinse recht bestrijkt meer dan duizend jaar en begint globaal met de wet van de XII tafelen van ca. 450 v. Chr. om uiteindelijk uit te monden in de codificatie van de Oost-Romeinse keizer Justinianus² in de 6^e eeuw n. Chr. Ter structurering van de geschiedenis van het Romeinse privaatrecht, het rechtsgebied dat de meeste invloed heeft gehad op latere rechtssystemen, wordt meestal een onderscheid gemaakt tussen ten minste drie perioden³: het oud-Romeinse recht (tot de tweede helft van de 3^e eeuw v. Chr.) op basis van de wet van de XII tafelen en het gewoonterecht, het voorklassieke recht (ca. 250 tot 27 v. Chr.) en het klassieke recht (ca. 27 v. Chr. tot 250 n. Chr.) en tenslotte de naklassieke periode, afgesloten met de codificatie van keizer Justinianus.

In de oud-Romeinse periode van de rechtsontwikkeling die ongeveer samenvalt met de Koningstijd (tot 510 v. Chr.) en het begin van de republiek (510 - ca. 250 v. Chr.), is Rome een uitsluitend agrarisch georiënteerde staat waarin de kennis van het recht nog berust bij de priesters (*pontifices*). De belangrijkste rechtsbronnen zijn de wet van de XII tafelen en de gewoonte.

In de 3^e eeuw v. Chr., de tijd van de jongere republiek (tot 27 v. Chr.), breidt de macht van Rome zich steeds verder uit en verandert het karakter van de Romeinse staat van een agrarisch georiënteerde naar een meer stedelijke maatschappij. In deze voorklassieke periode wordt mede onder invloed van Griekse filosofische denkbeelden de grondslag gelegd voor de professionele rechtswetenschap waarbij lekenjuristen de interpretatie van het recht overnemen van de priesters. Deze voorklassieke juristen treden op als adviseurs (*iurisconsulti*) van de magistraten (gekozen functionarissen die de macht van de vroegere koningen hebben overgenomen) en als schrijvers van rechtsgeleerde werken. Zij zijn de grondleggers van de Romeinse rechtswetenschap die in de hierop volgende klassieke periode volledig tot bloei komt. In de klassieke periode (de eerste tweeënhalf eeuw na Christus) die ongeveer overeenkomt met de tijd van het principaat, het gematigde keizerschap, zijn de zgn. klassieke juristen actief die de Romeinse rechtswetenschap tot grote hoogten hebben gebracht. Zij werken als adviseurs van de magistratuur en van de keizer en als schrijvers van commentaren voor de juridische praktijk en van leerboeken voor toekomstige juristen. Aan het einde van de

² keizer Justinianus regeerde van 527-565 n. Chr.

³ Hausmaninger/Selb 2001, p. 3

klassieke periode zijn de constituties van de keizer de enige bron van nieuw recht naast het zgn. *ius*⁴. In deze tijd vervullen enkele van de juristen de hoogste functies in het rijk.⁵ In de aansluitende naklassieke periode (ruim vier eeuwen na de klassieke periode) werken de grote juristen vooral in dienst van de keizerlijke administratie. De macht van de keizer wordt in deze tijd steeds verder vergroot (absolute monarchie, dominaat) waardoor de invloed van de magistraten steeds meer afneemt. Ook nu zijn het vaak de juristen die de hoogste posten binnen het keizerrijk bekleden. In deze tijd worden er nauwelijks nog nieuwe rechtsgeleerde werken geschreven. In 395 n. Chr. wordt het Romeinse rijk opgedeeld in een West- en een Oost-Romeins deel waar het recht zich op verschillende manieren ontwikkelt. In het Westen vindt mede onder invloed van de economische en sociale neergang de voortzetting plaats van de zgn. vulgarisering⁶ van het recht die reeds in de klassieke periode begint doordat vooral in de provincies van het Romeinse rijk juristen van minder hoog niveau werkzaam zijn. In het oostelijk deel kan de vulgarisering met succes worden tegengehouden, mede dankzij het ontstaan van rechtsscholen die zich de conservering van de klassieke rechtswetenschap tot doel hadden gesteld. Uiteindelijk wordt de periode van het naklassieke recht in het Oosten afgesloten met de codificering van het oude keizerlijke recht (in de *Codex*, 529 n. Chr.) en van het juristenrecht (in de *Digesta* en de *Institutiones*, 533 n. Chr.) die samen vanaf de late Middeleeuwen *Corpus Iuris Civilis* worden genoemd.

Aan het einde van de 11^e eeuw wordt in Bologna, Italië, na de herontdekking van de *Digesta* begonnen met de theoretische bestudering van het Romeinse recht. Deze studie van de Romeinsrechtelijke teksten in Bologna, het centrum van de wetenschappelijke opleiding van juristen, markeert het begin van de zgn. receptie van het Romeinse recht in heel Europa. Op deze wijze kon het gedachtengoed van de Romeinse juristen uiteindelijk in de codificaties van veel Europese landen terechtkomen.

I.2 De regeling van de koop in het Romeinse privaatrecht

Zoals hierboven al aangegeven werd het Romeinse privaatrecht in de klassieke periode door verschillende generaties van juristen geperfectioneerd. In deze tijd traden de Romeinse juristen o.a. op als adviseurs van de magistratuur en van procespartijen. Tot de magistraten

⁴ Met het begrip *ius* worden de werken van de juristen aangeduid die bindende uitspraken over het geldende recht bevatten.

⁵ Spruit 2003, p. 49-50

⁶ afbraak van het hoogontwikkelde klassieke rechtssysteem

die door de juristen werden geadviseerd, behoorden bijvoorbeeld de met de rechtsbedeling belaste praetoren (*praetores*) en de curulische aedielen (*aediles curules*), lagere magistraten die o.a. verantwoordelijk waren voor geschillen over op een markt tot stand gekomen transacties.⁷ Aan de praetoren en de aedielen was al vanaf de jongere republiek de taak toevertrouwd om het tot dan toe bestaande recht op basis van de wet van de XII tafelen en de gewoonte (*ius civile*) aan te passen en te vernieuwen.⁸ Dit gebeurde o.a. door het opstellen van edicten waarin de praetor aan het begin van zijn ambtstermijn meedeelde welke vorderingen (*actiones*), verweren (*exceptiones*) en andere rechtsmiddelen hij erkende en met welke schriftelijke standaardteksten (*formulae*) de procespartijen zich tot de rechter konden wenden. Op deze manier ontstond naast het *ius civile* het *ius honorarium* of *ius praetorium*. Door hun adviserende functie o.a. ten opzichte van de magistraten oefenden de klassieke juristen een grote invloed uit op de rechtsvorming en daarmee op de verdere ontwikkeling van de meeste rechtsfiguren en rechtsinstituten van het Romeinse recht.

Een van de rechtsfiguren die reeds in de klassieke periode tot in de details was uitgewerkt, was de koopovereenkomst (*emptio venditio*), een wederkerige overeenkomst betreffende het uitwisselen van een zaak (*merx*) tegen betaling van geld (*pretium*). De koopovereenkomst was al bij de Romeinen – zeker vanaf de 2^e eeuw v. Chr. – een consensuele overeenkomst die vormvrij (mondeling of schriftelijk) tot stand kwam. In het begin was de koop steeds een zgn. handkoop waarbij tegelijkertijd met de levering van de koopwaar de koopprijs moest worden betaald waardoor op hetzelfde moment aan de wederzijdse verplichtingen was voldaan. Later konden de levering en de betaling van het sluiten van de koopovereenkomst worden gescheiden zodat de koop vanaf dat moment een obligatoire overeenkomst was.⁹ Voorwerp van de koop konden zijn: specieszaken, beperkte rechten (bijv. erfdienstbaarheden) en andere vermogensrechten zoals vorderingen. De koop en verkoop van uitsluitend naar soort bepaalde zaken (genuszaken) was niet mogelijk tenzij deze nader waren bepaald (bijv. een precies omschreven paard).¹⁰ De prijs die betaald diende te worden, moest steeds uit een som geld bestaan. De hoogte daarvan kon door de partijen vrijelijk worden vastgesteld, maar de prijs moest wel bepaald (*certum*) en serieus gemeend

⁷ Kaser/Knütel 2003, p. 268

⁸ Kaser/Knütel 2003, p. 27

⁹ Kaser/Knütel 2003, p. 254-255

¹⁰ Spruit 2003, p. 293

(*verum*) zijn. Er bestond in de klassieke tijd niet zoiets als een rechtvaardige of juiste prijs (*iustum pretium*).¹¹

Bij de koopovereenkomst bestond de verplichting van de koper uit het moeten betalen van de koopprijs (afdwingbaar met de *actio venditi*), terwijl de verkoper verplicht was de zaak te leveren aan de koper zodat deze het vrije en ongestoorde bezit verkreeg. Dit betekende echter niet dat de koper eigenaar moest worden van de gekochte zaak.¹² Daardoor bevond hij zich in een relatief zwakke positie, maar daar stond tegenover dat de verkoper verplicht was hem te vrijwaren voor uitwinning (*evictio*). In het geval van uitwinning had de koper verschillende mogelijkheden al naar gelang de wijze waarop de zaak aan hem was geleverd. Deze mogelijkheden waren: de *actio auctoritatis*, de *actio ex stipulatu* op grond van de *stipulatio duplae* en – in het begin alleen ingeval van onbehoorlijk gedrag van de verkoper – de *actio empti*.¹³ Voor de acties binnen het klassieke *ius civile* gold geen algemene verjaringstermijn.¹⁴

Naast de bovengenoemde verplichtingen was de verkoper onder bepaalde, hieronder beschreven omstandigheden tevens gehouden om de verkochte zaak zonder gebreken af te leveren. Aan de ene kant gold het beginsel *caveat emptor!* hetgeen betekende dat de koper zelf moest opletten dat hij geen gebrekkige zaak had gekocht. Aan de andere kant was de verkoper aansprakelijk voor verborgen gebreken (*respondeat venditor!*). Dit was het geval wanneer de verkoper toezeggingen had gedaan met betrekking tot de afwezigheid van bepaalde gebreken of de aanwezigheid van bepaalde eigenschappen van de verkochte zaak of wanneer hem een gebrek bekend was, maar hij dit welbewust en in strijd met de goede trouw (*bona fides*) had verzwegen.¹⁵ Op één afgebakend gebied, namelijk bij de verkoop van slaven, trek- en lastdieren op de markt, werd de aansprakelijkheid van de verkoper voor verborgen gebreken aangescherpt, dit waarschijnlijk vanwege de slechte reputatie die marktkooplieden hadden zodat de hiervoor verantwoordelijke magistraten zich genoodzaakt zagen een omvangrijke regeling uit te vaardigen.¹⁶

¹¹ Spruit 2003, p. 297, en Hausmaninger/Selb 2001, p.230

¹² Spruit 2003, p. 303

¹³ Zie voor een gedetailleerde beschrijving van deze mogelijkheden Feenstra 1994, p. 203-204, en Kaser/Knütel 2003, p. 265 e.v.

¹⁴ Kaser/Knütel 2003, p. 50

¹⁵ Hausmaninger/Selb 2001, p. 242 e.v.

¹⁶ Zimmermann 1990, p. 311

I.3 Rechtsmiddelen voor verborgen gebreken bij de koop van slaven, trek- en lastdieren

De aansprakelijkheid van de verkoper voor verborgen gebreken bij de koop van slaven, trek- en lastdieren was geregeld in edicten van de curulische aedielen die o.a. waren belast met de zorg voor de rechtspraak op de markten van Rome. Er was een edict voor de koop van slaven uit de 2^e, misschien zelfs de 3^e eeuw v. Chr.¹⁷ en een edict voor de koop van trek- en lastdieren.¹⁸ Volgens deze edicten was de verkoper verplicht de koper te informeren over bepaalde verborgen gebreken (ziekte (*morbus*) en fysieke tekortkomingen (*vitium*)¹⁹) waardoor het normale gebruik van de verkochte slaaf of het verkochte dier werd beperkt. Dergelijke gebreken waren een chronische ziekte zoals tuberculose of een gebrek zoals stotteren. Bepaalde karakterfouten, zoals een ziekelijke vluchtneiging, werden eveneens als gebrek aangemerkt.²⁰ Verder kon de koper op grond van het edict van de verkoper eisen dat deze een garantie gaf voor de afwezigheid van niet opgegeven gebreken, en wel in de vorm van een *stipulatio*.²¹ Indien later bleek dat de slaaf of het dier wel dergelijke gebreken had die niet duidelijk zichtbaar waren (in het geval van zichtbare gebreken gold immers de regel *caveat emptor!*), was de verkoper ook dan aansprakelijk als hij de in het edict voorgeschreven garantie niet had gegeven.

Op basis van de aedielenedicten beschikte de koper over twee rechtsmiddelen, de *actio redhibitoria* en de *actio quanti minoris*, en wel in de volgende gevallen: bij verborgen gebreken waarover de verkoper geen mededelingen had gedaan, ingeval van een inbreuk op de gedane toezeggingen en als de verkoper frauduleus had gehandeld. De koper kon met de *actio redhibitoria* binnen zes maanden nadat het gebrek duidelijk was geworden²², restitutie van de koopprijs tegen teruggave van de gekochte zaak, dus ontbinding van de koopovereenkomst, vorderen. Daarnaast was het voor de koper mogelijk om als hij het gekochte ondanks de gebreken of afwezigheid van de toegezegde eigenschappen toch wilde houden, met de *actio quanti minoris* binnen twaalf maanden een vermindering van de koopprijs te eisen.

¹⁷ D.21,1,1,1; zie Kaser/Knütel 2001, p. 268

¹⁸ D.21,1,38 pr./5

¹⁹ het precieze verschil tussen deze twee begrippen was omstrepen; zie Zimmermann 1990, p. 314 e.v.

²⁰ omvangrijke casuïstiek te vinden in de eerste 15 fragmenten van boek 21, titel 1 van de Digesten: „De aedilicio edicto et redhibitione et quanti minoris“ (vertaling: Spruit/Feenstra/Bongenaar 1996)

²¹ zie voor een uitgebreide uitleg van dit begrip Spruit 2003, p. 276 e.v.

²² Zimmermann 1990, p.318

De edicten van de curulische aedielen golden als onderdeel van het *ius honorarium* alleen voor op de markt gesloten koopovereenkomsten en slechts voor bepaalde zaken, namelijk slaven en vee. Binnen het *ius civile* was de aansprakelijkheid van de verkoper voor gebreken van de verkochte zaak zeer beperkt omdat hij, zoals gezegd, alleen kon worden aangesproken met de *actio empti*, indien hij het hem bekende gebrek *dolo malo* had verzwegen of indien hij bepaalde toezeggingen had gedaan die niet op de werkelijkheid bleken te berusten. Daar kwam in de eerste eeuw n. Chr. verandering in onder invloed van de jurist Labeo.²³ Vanaf dat moment werd algemeen aanvaard dat de verkoper steeds verplicht was om deugdelijke waar te leveren. In de eerste helft van de tweede eeuw n. Chr. werd de aansprakelijkheid van de verkoper die te goeder trouw was, beperkt. Deze behoefde, als hij werd aangesproken met de *actio empti*, alleen het bedrag te vergoeden dat de zaak door het gebleken gebrek minder waard was, en niet meer alle schade die de koper door de gebrekkige zaak had geleden.²⁴ Op deze wijze is het beginsel van de *actio quanti minoris* in het *ius civile* terechtgekomen. En ook de *actio redhibitoria* is via de algemene *actio empti* als actie *ex fide bona* langzamerhand in het *ius civile* terechtgekomen.²⁵

Zoals uit het voorgaande blijkt, waren de specifieke acties van de aedielen in de klassieke tijd reeds overbodig geworden. Het zou een logische stap zijn geweest voor de Oost-Romeinse keizer Justinianus om deze acties in het kader van zijn wetgeving af te schaffen²⁶, maar dit is niet gebeurd. De door de aedielen ontwikkelde regeling werd van toepassing verklaard op alle koopovereenkomsten terwijl daarnaast ook nog steeds met de *actio empti* kon worden opgetreden. De acties uit de aedielen edicten bleven dus bestaan en kwamen via de receptie van het Romeinse recht in de Middeleeuwen uiteindelijk in de codificaties van de verschillende Europese landen terecht, zo ook in de Nederlandse (art. 1543-1544 oud-BW). Over de regeling van de verborgen gebreken in het oude en in het nieuwe BW gaat het volgende hoofdstuk.

²³ Zimmermann 1990, p. 320, en Asser/Hijma 5-I 2001, p. 322

²⁴ Verhoeven, AA 1990, p. 499

²⁵ Zimmermann 1990, p. 320-321

²⁶ Door sommigen wordt overigens aangenomen dat de *actio quanti minoris* überhaupt pas onder Justinianus tot stand is gekomen maar deze opvatting is niet algemeen erkend; zie Schulz 1992, voorwoord en p. 537.

II Verborgen gebreken in het Nederlandse recht

II.1 De verborgen-gebreken-regeling in het oude Burgerlijk Wetboek

Via de receptie van het Romeinse recht door middel van bestudering van het *Corpus Iuris Civilis* van keizer Justinianus zijn zowel de *actio empti* in de vorm van de algemene regeling van de wanprestatie als de aedilenacties *actio redhibitoria* en *actio quanti minoris* in de vorm van de regeling van de verborgen gebreken in de wetgeving van verschillende Europese landen terechtgekomen. Het Nederlandse wetboek van 1838 berustte voor een groot deel op de Franse *Code Civil* en was daardoor²⁷ en door de infiltratie van het Romeinse recht in het inheems-Hollandse recht gebaseerd op Romeins-rechtelijke grondslagen.²⁸ De regeling van de koop in het Romeinse recht had, zoals in hoofdstuk I al vermeld, slechts betrekking op geïndividualiseerde zaken (een genuskoop was in het Romeinse recht tenslotte niet bekend).²⁹ Daarentegen zag de regeling van de koop in het BW van 1838 (hierna ook oud-BW genoemd) in beginsel ook op de genuskoop met een aantal uitzonderingen, bijv. ten aanzien van de verborgen gebreken.

De regeling van de verborgen gebreken was te vinden in art. 1540-1548 oud-BW, een bijna letterlijke vertaling van de betreffende bepalingen in het Franse wetboek. Het opnemen van deze regeling in het oude Nederlandse wetboek was nodig omdat in het recht ten tijde van de invoering van het BW van 1838 niet algemeen erkend was dat een verborgen gebrek van een verkochte zaak wanprestatie opleverde. In 1941 besliste de Hoge Raad³⁰ dat een koper zich in het geval van een verborgen gebrek niet kon beroepen op wanprestatie waarvoor een algemene verjaringstermijn van 30 jaar gold. Dit had tot gevolg dat de rechtsvordering bij een verborgen gebrek steeds binnen een zeer korte termijn moest worden ingesteld (art. 1547 oud-BW; voor dieren gold zelfs een termijn van zes weken).³¹ Weliswaar werd dit nadeel deels opgeheven doordat de Hoge Raad bepaalde dat de termijn pas inging op de dag dat de koper het gebrek had ontdekt of had kunnen ontdekken³², maar desondanks ontstond er – ook vanwege het andere nadeel van de regeling, namelijk dat de aansprakelijkheid van de verkoper die te goeder trouw was, naast terugbetaling van (een deel van) de koopprijs was

²⁷ Verhoeven, AA 1990, p. 495

²⁸ voor een korte beschrijving van de receptie van het Romeinse recht in Nederland zie Zwolfe 2003, p. 48 e.v.; voor een uitgebreide beschrijving van de receptie in verschillende Europese landen zie Koschaker 1997, p. 124 e.v.

²⁹ Kaser/Knütel 2003, p. 256

³⁰ HR 27 juni 1941, NJ 1941, 781

³¹ Verhoeven, AA 1990, p. 501

³² HR 4 april 1952, NJ 1953, 396

beperkt tot de kosten voor koop en levering (art. 1545 oud-BW) – een enorme stroom van kritiek op deze regeling.³³ Omdat ook de Hoge Raad de ongewenste gevolgen van zijn eigen uitspraak uit 1941 inzag, beperkte hij de toepasselijkheid van de artikelen 1540-1547 tot de specieskoop.³⁴

Daarmee was duidelijk dat de regeling van de verborgen gebreken derogeerde aan de regeling van de wanprestatie. Alleen als de partijen uitdrukkelijk of stilzwijgend een garantie waren overeengekomen, kon de koper een beroep doen op de regels van de wanprestatie en daarmee ontkomen aan de toepasselijkheid van de regeling van de verborgen gebreken.³⁵ Een goed voorbeeld voor het aannemen van een stilzwijgende garantie zijn de Steendijkpolder-arresten³⁶ waarin het ging om de verkoop van bouwgrond onder de verplichting voor de koper om op deze grond woningen te realiseren. Hier werd ervan uitgegaan dat de verkoper daarmee stilzwijgend had gegarandeerd dat de verkochte grond ook daadwerkelijk voor bebouwing geschikt was. Omdat dit in deze casus ten gevolge van bodemverontreiniging niet het geval was, kon de koper een beroep doen op wanprestatie. Een ander voorbeeld waarin een stilzwijgende garantie werd aangenomen, is het geval van een verkoop van een tweedehands auto waarbij later bleek dat de stand van de kilometerteller niet in overeenstemming was met de werkelijkheid.³⁷ Ondanks het in de koopovereenkomst opgenomen standaardbeding "Koper koopt de auto op eigen bate en schade" was in dit geval een beroep op dwaling door de koper niet uitgesloten omdat een stilzwijgende garantie van de verkoper met betrekking tot de juistheid van de kilometerstand werd aangenomen.

Behoudens de gevallen waarin de verkoper (uitdrukkelijk of stilzwijgend) een garantie had afgegeven, had de koper onder het recht van het wetboek van 1838 in het geval van verborgen gebreken slechts de keuze uit twee rechtsmiddelen die in de volgende paragraaf worden besproken.

II.1.1 Rechtsmiddelen voor verborgen gebreken

De twee rechtsmiddelen waarover de koper kon beschikken als hij tot de ontdekking was gekomen dat de door hem gekochte zaak een gebrek had, waren de aan het Romeinse recht ontleende *actio redhibitoria* en de *actio quanti minoris* (art. 1543 oud-BW). Net als de

³³ zie Asser/Hijma 5-I 2001, p. 323 e.v., met verwijzingen

³⁴ HR 3 april 1970, NJ 1970, 252

³⁵ HR 10 mei 1963, NJ 1963, 288

³⁶ HR 9 oktober 1992, NJ 1994, 287 en 289

³⁷ HR 25 juni 1993, NJ 1994, 291 (Gerards/Vijverberg)

Romeinse actie was het eerstgenoemde rechtsmiddel gericht op de ontbinding van de koopovereenkomst. De gekochte zaak kon worden teruggegeven met terugbetaling van de koopprijs. Indien het niet mogelijk was om de zaak terug te geven (bijv. vanwege doorverkoop of verbruik) of indien de koper de zaak ondanks het gebrek wilde houden, kon hij de *actio quanti minoris* instellen. De koopovereenkomst bleef dan bestaan, maar de koper had recht op restitutie van een deel van de koopprijs waarvan de hoogte werd bepaald door de rechter. Evenals in het Romeinse recht werd in het oude Nederlandse Burgerlijk Wetboek een onderscheid gemaakt tussen een verkoper te kwader trouw en een verkoper te goeder trouw. De aansprakelijkheid van de laatstgenoemde was naast terugbetaling van (een deel van) de koopprijs beperkt tot vergoeding van de koopprijs en de kosten voor koop en levering (art. 1542 jo. 1545 oud-BW). Als de verkoper van het gebrek op de hoogte was, moest hij naast (een deel van) de koopprijs ook alle schade vergoeden die een gevolg was van het gebrek (art. 1544 oud-BW).

In de hierboven omschreven regeling inzake de verborgen gebreken volgens het oude Burgerlijk Wetboek kon de koper dus bijv. in het geval van de koop van een bepaald gezond paard een beroep doen op uitsluitend de boven beschreven twee rechtsmiddelen als dit paard een gebrek bleek te hebben. Daarentegen kon hij wel een beroep doen op wanprestatie als hem in plaats van het gezonde paard waarop de koopovereenkomst betrekking had, een ander (gezond of ziek) paard werd geleverd, dit omdat de verkoper in dat geval zijn leveringsplicht niet had vervuld. Ter voorkoming van dergelijke discrepanties en vanwege de zeer beperkte toepassing van de betreffende artikelen - uitsluitend voor specieszaken - werd door de wetgever van het NBW besloten de regeling inzake de verborgen gebreken af te schaffen.

II.2 Verborgen gebreken in het nieuwe Burgerlijk Wetboek

Vanaf de invoering van titel 7.1 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek per 1 januari 1992³⁸ (hierna ook afgekort met NBW) werd geen onderscheid meer gemaakt tussen de koop van een specieszaak en de koop van een genuszaak. Indien een gekochte zaak een verborgen gebrek had, viel dit onder het begrip “niet beantwoorden aan de overeenkomst” (ofwel: non-conformiteit) (art. 7:17 NBW). Deze conformiteitseis was ontleend aan de LUVI³⁹ waarop

³⁸ gebaseerd op twee voorontwerpen: het voorontwerp van boek 7 (1972) en het voorontwerp inzake de consumentenkoop (1978)

³⁹ Loi Uniforme sur la Vente Internationale des objets mobiliers corporels (Eenvormige wet inzake de internationale koop van roerende lichamelijke zaken) 1964, in Nederland in werking getreden in 1972

met name het eerste voorontwerp van het nieuwe wetboek gebaseerd was⁴⁰, en stond ook in de opvolger van de LUVI, het Weens Koopverdrag van 1980 (in Nederland in werking getreden op 1 januari 1992). In lid 2 en 3 van artikel 7:17 NBW worden voorbeelden van gevallen opgesomd waarin een zaak niet aan de overeenkomst beantwoordt. Lid 2 heeft betrekking op een ondeugdelijke en gebrekkige zaak terwijl lid 3 ziet op het leveren van een andere zaak dan overeengekomen waarmee de discrepanties van het aan het einde van de vorige paragraaf beschreven voorbeeld zijn opgeheven omdat beide situaties nu onder het overkoepelende begrip non-conformiteit vallen.

In de derde afdeling van titel 1 van boek 7 NBW worden de bijzondere gevolgen van de niet-nakoming van de verplichtingen van de verkoper besproken. Art. 7:22 is in deze afdeling opgenomen om duidelijk te maken dat nu aan de koper alle vorderingen uit het verbintenissenrecht ten dienste staan, dit in tegenstelling tot de tot aan de invoering van het NBW bestaande situatie waarin de acties op grond van verborgen gebreken een derogerende werking hadden. In art. 7:21 worden de mogelijke acties van de koper opgesomd voor het geval dat de gekochte zaak niet aan de overeenkomst beantwoordt.

II.2.1 Rechtsmiddelen bij non-conformiteit

Indien de gekochte zaak niet aan de overeenkomst beantwoordt, d.w.z. indien er enig verschil is tussen de zaak die onderwerp van de koopovereenkomst was, en de zaak die geleverd is, heeft de koper blijkens art. 7:21 lid 1 NBW recht op aflevering van het ontbrekende (sub a), herstel (sub b) of vervanging van de zaak (sub c). Lid 1 sub a heeft betrekking op het geval dat de afgeleverde zaak naar getal, maat of gewicht van de overeengekomen zaak afwijkt. Volgens lid 1 sub b heeft de koper recht op herstel van de zaak indien dit voor de verkoper mogelijk is en van hem mag worden gevergd. Hier wordt dus rekening gehouden met de positie van de verkoper. Een dergelijke belangenafweging is ook te vinden bij de derde nakomingsactie van de koper (lid 1 sub c). Terwijl de vordering tot herstel is gericht op verbetering van de afgeleverde zaak, ziet de vordering tot vervanging op het leveren van een andere zaak dan de afgeleverde tegen teruggave van de reeds ontvangen zaak aan de verkoper. Voor de in eerste instantie geleverde zaak zou dit neerkomen op een ontbinding van de overeenkomst, maar tegelijkertijd met de teruggave van de eerstgeleverde zaak wordt een nieuwe zaak geleverd waardoor de koopovereenkomst dus in stand blijft.

⁴⁰ Hartkamp, AA 1990, p. 295 e.v.

De voorwaarden en de termijn die de koper bij een beroep op de nakomingsacties van art. 7:21 NBW in acht moet nemen, zijn te vinden in art. 7:23. Op straffe van het verval van een beroep op art. 7:21 lid 1 moet de koper binnen bekwame tijd nadat de koper de non-conformiteit heeft ontdekt of had kunnen ontdekken (onderzoeksplicht), dit aan de verkoper meedelen. In twee gevallen geldt de onderzoeksplicht niet, namelijk als de verkoper een bepaalde eigenschap heeft toegezegd die aan de afgeleverde zaak ontbreekt en als de verkoper een afwijking die hij kende of had moeten kennen, niet heeft gemeld. Art. 7:23 lid 2 bepaalt dat de verjaringstermijn voor rechtsvorderingen vanwege non-conformiteit twee jaar bedraagt.

Het bovenstaande laat zien dat de oude Romeinse acties *actio redhibitoria* en *actio quanti minoris* met de invoering van het NBW uit de kooptitel verdwenen zijn. Het zou echter maar 11 jaar duren totdat deze acties – onder invloed van Europese regelgeving – daarin zouden terugkeren.

III **Verborgen gebreken onder invloed van de Europese regelgeving**

III.1 Richtlijn 1999/44/EG betreffende bepaalde aspecten van de verkoop van en de garanties voor consumptiegoederen

In dit hoofdstuk staat richtlijn 1999/44/EG centraal. Deze richtlijn – hierna ook de richtlijn consumentenkoop genoemd – heeft grote invloed gehad op de wetgeving van de Europese lidstaten op het gebied van de koop van roerende zaken tussen een consument en een professionele verkoper, met name voor de rechtsmiddelen van de koper in het geval van gebreken van de gekochte zaak (non-conformiteit). In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk zullen de doelstellingen van de richtlijn aan de orde komen waarna artikelsgewijs de inhoud van de richtlijn zal worden besproken.

De richtlijn consumentenkoop dateert van 25 mei 1999. Evenals met de vele andere richtlijnen op privaatrechtelijk gebied⁴¹ wordt met deze richtlijn beoogd de nationale wetgevingen te harmoniseren.⁴² Harmonisatie van de wetgevingen is noodzakelijk om het primaire doel van de Europese Gemeenschap te realiseren: de instelling van een gemeenschappelijke markt (art. 2 EG-verdrag). Een tweede doelstelling van de richtlijn is volgens de preambule (sub 5) het realiseren van een gemeenschappelijke minimale regelgeving op het gebied van de consumentenbescherming binnen de EG. Dit doel berust op art. 153 leden 1 en 3 van het EG-verdrag waarin is bepaald dat de Gemeenschap bijdraagt tot de verwezenlijking van een hoog niveau van consumentenbescherming. De reden waarom deze richtlijn beperkt is tot "bepaalde aspecten" van de verkoop van consumptiegoederen (namelijk de non-conformiteit), is eveneens verwoord in de preambule (sub 6). Daarin wordt gesteld dat de grootste problemen van de consument en de belangrijkste conflicten met de verkoper voortvloeien uit het gebrek aan overeenstemming van de gekochte goederen met de overeenkomst.

In art. 1 van de richtlijn zijn bepalingen betreffende de werkingssfeer en definities van in het kader van deze richtlijn gebruikte begrippen te vinden. Daaruit valt af te leiden dat de richtlijn alleen geldt voor bepaalde overeenkomsten, namelijk overeenkomsten betreffende roerende lichamelijke zaken gesloten tussen een natuurlijke persoon die niet handelt in het kader van het uitoefenen van een beroep of bedrijf (consument), en een natuurlijke of

⁴¹ Richtlijn 86/653 inzake de zelfstandige handelsagent, Richtlijn 90/314 inzake de reisovereenkomst, Richtlijn 93/13 inzake oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten

⁴² "in de mate waarin dat voor de werking van de gemeenschappelijke markt noodzakelijk is" (art. 3 sub h EG-verdrag)

rechtspersoon die dat wel doet (verkoper). Het toepassingsgebied van de richtlijn wordt verder daardoor beperkt dat deze alleen bepaalde remedies van de koper behandelt, namelijk de acties tot nakoming, ontbinding en vermindering van de koopprijs. Niet geregeld zijn bijv. de vordering tot schadevergoeding en opschorting of enige door de verkoper in te stellen actie.

De centrale bepaling van de richtlijn is art. 3 lid 1. Daarin is neergelegd dat de verkoper tegenover de consument aansprakelijk is voor elk gebrek aan overeenstemming bij de aflevering van de gekochte goederen. In art. 2 lid 2 is aangegeven wat wordt verstaan onder het begrip "gebrek aan overeenstemming". Een gebrek aan overeenstemming met de overeenkomst bestaat indien het gekochte niet in overeenstemming is met de door de verkoper gegeven beschrijving (sub a), niet geschikt is voor het overeengekomen bijzondere gebruik (sub b) en niet geschikt is voor het gebruik waartoe goederen van dezelfde soort gewoonlijk dienen (sub c). Daarmee vallen zowel zichtbare als verborgen gebreken en zowel gebreken ten aanzien van de feitelijke status als ten aanzien van de juridische status van een zaak onder de definitie van de non-conformiteit tenzij het gebrek ten tijde van het sluiten van de overeenkomst bij de consument bekend was of redelijkerwijs niet onbekend kon zijn (art. 2 lid 3). Er wordt uitgegaan van de verwachtingen van de consument die deze ook mag afleiden uit door de verkoper, de producent of diens vertegenwoordiger publiekelijk gedane mededelingen (lid 2 sub d).⁴³ Met dit laatste wordt in belangrijke mate tegemoet gekomen aan de belangen van de consument. Een ander groot voordeel voor de consument biedt art. 5 lid 3. Daarin is bepaald dat een gebrek aan overeenstemming wordt vermoed reeds bij de aflevering aanwezig te zijn geweest als het zich binnen zes maanden na aflevering openbaart. Dit impliceert dus een omkering van de bewijslast voor het gebrek aan overeenstemming.

De termijn voor de aansprakelijkheid van de verkoper ten gevolge van non-conformiteit blijkt uit art. 5 lid 1 van de richtlijn en bedraagt twee jaar vanaf de aflevering⁴⁴ waarbij aan de lidstaten de mogelijkheid wordt geboden om te bepalen dat de consument binnen twee maanden nadat hij de non-conformiteit heeft vastgesteld, de verkoper daarover moet inlichten (art. 5 lid 2). Of de lidstaten deze regel ten nadele van de consument invoeren, is aan hen zelf overgelaten.

De acties van de koper ingeval van non-conformiteit zijn te vinden in art. 3 van de richtlijn. De acties zijn hiërarchisch geordend: in eerste instantie moet/kan de koper aanspraak maken op kosteloos herstel of kosteloze vervanging van de goederen behalve als dit

⁴³ behoudens de in lid 4 genoemde gevallen waarin de verkoper niet gebonden is aan de gedane mededelingen

⁴⁴ behalve eventueel voor tweedehandsgoederen, zie art. 7 lid 1

onmogelijk is of van de verkoper niet gevegd mag worden (art. 3 lid 3). Dit laatste is het geval als het herstel of de vervanging voor de verkoper onredelijk hoge kosten met zich mee zou brengen. Pas als de koper geen recht heeft op herstel of vervanging of als de verkoper daartoe niet overgaat of niet over kan gaan, heeft de koper de keuze uit de twee andere remedies. Hij kan een passende vermindering van de koopprijs (*actio quanti minoris*) of een ontbinding van de overeenkomst (*actio redhibitoria*) verlangen (lid 5); een ontbinding is echter alleen mogelijk als het gebrek aan overeenstemming niet van te geringe betekenis is (lid 6). Omdat de richtlijn de bescherming van consumenten beoogt, is het vanzelfsprekend dat de in deze richtlijn geboden remedies van de koper niet door middel van een exoneratie-clausule in de koopovereenkomst mogen worden beperkt of uitgesloten. Daarom bepaalt art. 7 dat de consument niet aan dergelijke clausules gebonden is.

Verder is nog te wijzen op art. 4 van de richtlijn dat betrekking heeft op het regresrecht. Ingeval van aansprakelijkheid van de verkoper voor non-conformiteit die te wijten is aan de producent van het verkochte, een eerdere verkoper of een andere tussenpersoon, kan de eindverkoper – en dus niet de consument – verhaal nemen op deze voorschakels.

Ten slotte vinden we in art. 11 de termijn voor de omzetting van de richtlijnbepalingen in het nationale recht van de lidstaten. De lidstaten dienden ervoor te zorgen dat de richtlijn uiterlijk op 1 januari 2002 in hun wetgeving geïmplementeerd was.

III.2 Implementatie van de Richtlijn 1999/44/EG

III.2.1 Implementatie in de Nederlandse wet

In Nederland is het gebruikelijk om de Europese richtlijnen op het gebied van het privaatrecht zoveel mogelijk in het Burgerlijk Wetboek te verwerken.⁴⁵ De richtlijn consumentenkoop is in Nederland bij wet van 6 maart 2003⁴⁶ in het Burgerlijk Wetboek opgenomen, dus ruim een jaar later dan volgens art. 11 van de richtlijn voorgeschreven was. Daar is een redelijk lang proces aan voorafgegaan.

Zoals in de tweede paragraaf van hoofdstuk II al is aangegeven, was het wetsontwerp voor titel 7.1 van het Nieuwe Burgerlijk Wetboek van 1992 gebaseerd op twee voorontwerpen. Met name onder invloed van het voorontwerp inzake de consumentenkoop waren reeds verschillende bepalingen ter bescherming van consumenten in het nieuwe wetboek

⁴⁵ Smits in: NJB 2000, p. 1830

⁴⁶ Stb. 2003, 110; inwerkingtreding 1 mei 2003 (KB van 7 april 2003, Stb. 2003, 151)

terechtgekomen. Het leerstuk van de non-conformiteit was al onder invloed van de LUVI in het wetboek van 1992 opgenomen. Omdat de opvolger van de LUVI, het Weens Koopverdrag⁴⁷, model heeft gestaan voor de Richtlijn 1999/44/EG⁴⁸, waren de uitgangspunten van de richtlijn consumentenkoop dus al in grote mate in het Nederlandse kooprecht geïntegreerd. Desondanks was het Nederlandse wetboek van 1992 niet geheel in overeenstemming met de bepalingen van de richtlijn. Daar waar de richtlijn een strenger regime voorstond, moest de Nederlandse wet nog worden aangepast.⁴⁹

Op het gebied van de rechtsmiddelen van de koper in het geval van een gebrek aan overeenstemming van de geleverde zaak waren strikt genomen geen aanpassingen noodzakelijk omdat alle in de richtlijn genoemde acties (herstelling en vervanging evenals prijsvermindering en ontbinding, art. 3 lid 2 van de richtlijn) reeds in het Nederlandse wetboek te vinden waren. Zo bood art. 7:21 van het Burgerlijk Wetboek van 1992 de koper de mogelijkheid om bij non-conformiteit aflevering van het ontbrekende, herstel of vervanging van de afgeleverde zaak te vorderen. Andere rechtsmiddelen van de koper waren (en zijn) de ontbinding van de koopovereenkomst en de prijsvermindering (als bijzondere vorm van de gedeeltelijke ontbinding) op grond van art. 6:265 BW resp. art. 6:270 BW onder de daar genoemde voorwaarden. De koper had volgens dit regime de vrije keuze uit de verschillende rechtsmiddelen. Hoewel volgens de richtlijn slechts een minimum-harmonisatie is voorgeschreven, heeft de Nederlandse wetgever ervoor gekozen om toch de hiërarchie van de remedies bij non-conformiteit in te voeren, echter uitsluitend voor de consumentenkoop.⁵⁰ Vandaar dat art. 7:22 van het BW van 1992 op een zodanige manier is gewijzigd dat de rechtsmiddelen ontbinding (lid 1 onder a) en prijsvermindering (lid 1 onder b) uitdrukkelijk zijn toegevoegd, maar wel subsidiair zijn gemaakt aan de acties herstel en vervanging (lid 2).

Verder is ter omzetting van de richtlijn een aantal leden toegevoegd aan art. 7:21 BW van 1992 waarin is vastgelegd in welke gevallen de consument-koper geen recht heeft op herstel en vervanging. Bovendien is de in de richtlijn als facultatieve mogelijkheid genoemde meldplicht van de koper (op straffe van verval van zijn rechten uit non-conformiteit, art. 5 lid 2) in het Nederlandse wetboek in art. 7:23 lid 1 opgenomen. In de laatste zin van lid 1 is bepaald dat bij een consumentenkoop de kennisgeving aan de verkoper geacht wordt tijdig te

⁴⁷ Verdrag der Verenigde Naties inzake de internationale koopovereenkomsten betreffende roerende zaken van 11 april 1980; in Nederland in werking getreden op 1 januari 1992

⁴⁸ Bianca/Grundmann 2002, p. 17

⁴⁹ aangezien het slechts gaat om minimum-harmonisatie, zie art. 8 lid 2 richtlijn 1999/44/EG

⁵⁰ dus voor koopovereenkomsten tussen een natuurlijk persoon die niet handelt in de uitoefening van zijn beroep of bedrijf en een verkoper die dat wel doet (art. 7:5 BW)

zijn geschied als deze binnen een termijn van twee maanden na ontdekking van het gebrek is gedaan.

Een aanpassing die in tegenstelling tot de bovengenoemde wel noodzakelijk was, omdat de richtlijn op dat gebied een hogere bescherming aan consumenten bood, was de toevoeging van lid 2 aan art. 7:18 BW van 1992. Daarmee werd het vermoeden dat het gebrek al op het tijdstip van aflevering bestond als het zich binnen zes maanden vanaf de aflevering manifesteert (art. 5 lid 3 van de richtlijn) en zodoende de omkering van de bewijslast ten gunste van de consument in de Nederlandse wet opgenomen.

Hoewel de noodzakelijke wijziging van de Nederlandse wet – vooral ook in vergelijking met andere EU-lidstaten – beperkt was⁵¹, heeft deze desondanks lang op zich laten wachten.⁵² In het vervolg van dit hoofdstuk zal eerst worden ingegaan op de implementatie van de richtlijn in drie andere Europese landen. Daarna zullen de aanpassingen van de verschillende wetgevingen in hun onderlinge samenhang worden bekeken.

III.2.2 Implementatie in andere Europese landen

In deze paragraaf zal een indruk worden gegeven van de wijze waarop Duitsland, België en Frankrijk met de implementatie van Europees recht, met name van de richtlijn 1999/44/EG, in hun wetgeving omgaan.

a) Duitsland

In Duitsland werden drie Europese richtlijnen aangegrepen om tot een algehele herziening van het door menigeen als verouderd beschouwde verbintenissenrecht te komen. Dit waren de richtlijn 2000/31/EG betreffende e-commerce van 8 juni 2000, de richtlijn 2000/35/EG betreffende betalingsachterstand van 29 juni 2000 en met name de hier besproken richtlijn 1999/44/EG van 25 mei 1999 betreffende de consumentenkoop.

Het Duitse Burgerlijk Wetboek (Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)) dateert uit het jaar 1900 en er werd al meer dan 20 jaar over zijn vernieuwing, in het bijzonder van het verbintenissenrecht, gediscussieerd. Een in 1984 in het leven geroepen commissie had in 1991 een afsluitend rapport⁵³ voorgelegd dat voor het grootste gedeelte beïnvloed was door het voor Duitsland in 1988 in werking getreden Weens Koopverdrag. Dit rapport werd in het

⁵¹ Naast de hier besproken wijzigingen is naar aanleiding van de richtlijn nog een aantal andere aanpassingen uitgevoerd die echter buiten het bestek van deze scriptie vallen; voor een gedetailleerd overzicht zie Loos 2004.

⁵² De redenen die hiervoor worden gegeven, zijn de hoge werkdruk ten gevolge van de implementatie van andere Europese richtlijnen en de hevige kritiek op het eerste wetsvoorstel; zie Smits in: Smits 2003, p. 4

⁵³ Abschlußbericht der Kommission zur Überarbeitung des Schuldrechts, 1992

algemeen goed ontvangen, maar vanwege de naderende invoering van de richtlijn consumentenkoop en de regeringwisseling⁵⁴ werd er tot het jaar 2000 geen gevolg aan gegeven. In dat jaar publiceerde het Duitse Ministerie van Justitie een discussiestuk op basis van het rapport van de bovengenoemde commissie waarin vrij radicale veranderingen van het verbintenissenrecht werden voorgesteld. Ondanks de hevige kritiek van Duitse rechtsgeleerden werd op basis van dit discussiestuk in rap tempo een wetsvoorstel uitgewerkt dat op 1 januari 2002 in werking is getreden.⁵⁵

In het kader van deze scriptie zullen – net als bij de beschrijving van de aanpassingen in het Nederlandse wetboek – alleen die wijzigingen van het Duitse verbintenissenrecht worden besproken die samenhangen met de remedies van kopers in het geval van gebreken van gekochte zaken.⁵⁶

In het Duitse recht van vóór 1 januari 2002 werd op drie punten een belangrijk onderscheid met betrekking tot gebreken van goederen gemaakt.⁵⁷ Het eerste onderscheid betrof de vraag of het gebrek te maken had met de feitelijke kwaliteit (zgn. *Sachmangel*) of met zijn juridische kwaliteit (zgn. *Rechtsmangel*). Een tweede onderscheid hield verband met de vraag of de geleverde zaak in kwaliteit, in kwantiteit (*Minderlieferung* of *minus*) of naar soort (*Anderslieferung* of *aliud*) afweek van het overeengekomene. Het derde onderscheid dat werd gemaakt, had betrekking op gevallen waarin niet de gekochte zaak zelf gebrekkig was maar bijkomende verplichtingen waren geschonden. Deze differentiatie was van belang voor de vraag of de algemene regeling van de *Vertragsverletzung* (met een verjaringstermijn van 30 jaar) toepasselijk was of de specifieke regeling van het *Kaufrecht* (met verjaringstermijnen vanaf zes maanden). Bovendien bevatte het Duitse Burgerlijk Wetboek speciale voorschriften voor de koop van vee (§ 481 e.v. BGB).⁵⁸ De regeling van de gebreken die in het Duitse wetboek te vinden was, was - afgezien van de speciale regeling voor dieren - geheel in overeenstemming met de Romeinse regeling⁵⁹ maar in de Duitse rechtspraak en literatuur zijn op het gebied van de aansprakelijkheid van de verkoper voor schade geleden door de koper tengevolge van de gebrekkige zaak (*Mangelfolgeschaden*) andere regels ontwikkeld.⁶⁰

⁵⁴ zie Hondius, NJB 2002, p. 1348

⁵⁵ Gesetz zur Modernisierung des Schuldrechts d.d. 29 november 2001, BGBl. 2001 I S. 3138

⁵⁶ Voor een meer uitgebreide beschrijving van de wijzigingen zie Schermaier 2003, p. 191 e.v., Grundmann/Bianca 2002, p. 90 e.v., en ERPL 2&3 2001, p. 239-258

⁵⁷ Grundmann in: ERPL 2&3 2001, p. 248-249

⁵⁸ Zimmermann 1990, p. 326 e.v.

⁵⁹ Zimmermann 2001, p. 122

⁶⁰ Grundmann in: ERPL 2&3 2001, p. 254

De invoering van de richtlijn consumentenkoop heeft ervoor gezorgd dat de boven beschreven onderscheiding van de verschillende gebreken nu niet meer wordt gemaakt. Het conformiteitscriterium van art. 2 van de richtlijn is in het Duitse BGB opgenomen in § 434 en § 435 en de rechtsmiddelen van de koper in het geval van non-conformiteit (art. 3 richtlijn) zijn te vinden in § 437 e.v. BGB. Daarbij zijn zowel de kring van rechtsmiddelen (§ 437) als hun hiërarchie (§§ 439-441) inhoudelijk geheel in overeenstemming met de richtlijn opgenomen. De omkering van de bewijslast met betrekking tot het bestaan van een gebrek volgens art. 5 lid 3 van de richtlijn is nu eveneens in het Duitse wetboek te vinden maar is – als een van de weinige bepalingen in het Duitse kooprecht⁶¹ – uitsluitend van toepassing verklaard op consumentenovereenkomsten (§ 476 jo. 474 BGB). Tijdens het wetgevingsproces stond ter discussie⁶² om ter bescherming van de verkoper in dit verband aan de koper de plicht op te leggen om de verkoper binnen twee maanden na vaststelling van het gebrek hierover te informeren (art. 5 lid 2 richtlijn (facultatief)) maar daarvoor is uiteindelijk niet gekozen.⁶³

Onder invloed van de richtlijn zijn ook de vele verschillende termijnen van verjaring van de rechten van de koper verdwenen die in het oude Duitse recht bestonden. In art. 5 lid 1 van de richtlijn wordt de termijn waarbinnen de verkoper aansprakelijk is voor non-conformiteit, gesteld op minstens twee jaar (met een mogelijke uitzondering voor tweedehandsgoederen, zie art. 7). Op voorstel van de *Schuldrechtskommission* bedraagt de nu in Duitsland geldende algemene termijn in beginsel drie jaar (§ 195 BGB). Voor de naar aanleiding van de richtlijn ingevoerde rechtsmiddelen van de koper in het geval van non-conformiteit op grond van § 437 BGB geldt een verjaringstermijn van twee jaar (§ 438 lid 1 sub 3).

Ten slotte verdient vermelding dat de hervorming van het Duitse verbintenissenrecht onder invloed van de richtlijn consumentenkoop niet alleen gevolgen heeft gehad voor het kooprecht maar ook voor twee andere rechtsgebieden: de algemene leer van de *Leistungsstörungen* (te vergelijken met de Nederlandse tekortkoming in de nakoming) en de wetgeving op het terrein van de consumentenbescherming die inmiddels volledig in het Duitse Burgerlijk Wetboek geïntegreerd is.

b) België

⁶¹ De twee andere zijn de bepaling dat de regeling (gedeeltelijk) van dwingend recht is en de bepaling betreffende garanties (art. 6 richtlijn).

⁶² Grundmann in: ERPL 2&3 2001, p. 255

⁶³ Loos 2004, p. 14

In België wordt de richtlijn consumentenkoop geïmplementeerd door de Wet betreffende de bescherming van de consumenten bij verkoop van consumptiegoederen.⁶⁴ Hier is ervoor gekozen om een nieuwe afdeling IV in Boek III, Titel VI, Hoofdstuk IV van het Belgische Burgerlijk Wetboek (BBW) in te voegen⁶⁵ en om art. 1604 van het wetboek te wijzigen. In de volgende alinea's zullen wederom alleen die wijzigingen worden besproken die samenhangen met de remedies van de koper in het geval van (verborgen) gebreken.

In het Belgische kooprecht van vóór de implementatie van de richtlijn consumentenkoop had de verkoper twee hoofdverplichtingen: een leveringsverplichting (verplichting tot overdragen van de verkochte – lees: contractsconforme – zaak) en een vrijwaringsverplichting met betrekking tot uitwinning en met betrekking tot verborgen gebreken. Dit betekende dat er twee aansprakelijkheidsregimes waren met ieder zijn eigen toepassingsvoorwaarden, sancties en remedies. In het kader van de vrijwaringsregeling voor verborgen gebreken had de koper de keuze uit (gerechtelijke) ontbinding (*actio redhibitoria*) of prijsvermindering (*actio aestimatoria* of *quanti minoris*). Daarnaast was volledige schadevergoeding mogelijk als de verkoper te kwader trouw was. De vrijwaringsvordering moest binnen een korte termijn worden ingesteld waarbij het aan de feitenrechter was om het begin en de duur van deze termijn met inachtneming van alle omstandigheden van het geval vast te leggen.

In de bovengenoemde wet ter implementatie van de richtlijn consumentenkoop is bepaald dat een nieuw lid aan art. 1604 BBW wordt toegevoegd waarin het conformiteitsbegrip uit de richtlijn (art. 2 lid 1) wordt overgenomen.⁶⁶ Verder wordt er een nieuwe afdeling IV (art. 1649bis - 1649octies) ingevoerd die uitsluitend van toepassing is op elke nationale en internationale verkoop van roerende zaken door een professionele verkoper aan een consument (art. 1649bis). In art. 1649ter worden de conformiteitscriteria uit art. 2 lid 2 van de richtlijn letterlijk overgenomen en in art. 1649quater lid 4 wordt de omkering van de bewijslast gedurende een termijn van zes maanden met betrekking tot het bestaan van een gebrek ten tijde van de aflevering uit art. 5 lid 3 omgezet. Dit is een groot verschil ten opzichte van de oude Belgische regeling volgens welke de koper degene was die moest

⁶⁴ wet van 1 september 2004, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 21 september 2004, inwerkingtreding op 1 januari 2005

⁶⁵ Hierdoor worden voor het eerst bepalingen ter bescherming van consumenten in het Burgerlijk Wetboek opgenomen.

⁶⁶ Dit is een ander conformiteitsbegrip dan dat uit het oude Belgische Burgerlijk Wetboek omdat het leveren van een goed dat met de koopovereenkomst in overeenstemming is, volgens de richtlijn de vrijwaring voor verborgen gebreken impliceert hetgeen in het oude Belgische recht niet het geval was.

bewijzen dat het gebrek tenminste "in de kiem bestond"⁶⁷ bij de contractsluiting of bij de risico-overgang.

De vier remedies van de koper in het geval van non-conformiteit uit de richtlijn (art. 3 lid 2) zijn in art. 1649quinquies BBW bijna letterlijk overgenomen. Deze verschillen aanzienlijk van de rechtsmiddelen die de koper had onder de oude regeling van de verborgen gebreken (art. 1644). Zoals gezegd, had de koper daar de keuze tussen ontbinding of prijsvermindering zonder dat een gedwongen nakoming "in natura", door middel van herstel of vervanging van de gekochte zaak, wettelijk mogelijk was. In de richtlijn wordt juist ervan uitgegaan dat de koper eerst aanspraak moet maken op herstel en vervanging van de gebrekkige zaak voordat hij überhaupt toekomt aan de rechtsmiddelen ontbinding en prijsvermindering (art. 3 lid 3 richtlijn).

Ook de verjaringstermijn van twee jaar (art. 5 lid 1 richtlijn) wordt in de nieuwe Belgische regeling overgenomen (art. 1649quater lid 1 BBW) hoewel dit een strengere regeling tot gevolg heeft dan die onder het oude Burgerlijk Wetboek. In de oude regeling was namelijk geen termijn vastgelegd waarbinnen een gebrek moest of had moeten worden ontdekt.⁶⁸ Deze termijn was afhankelijk van de aard van de verkochte zaak en de aard van het gebrek. De nieuwe termijn van twee jaar wordt wel daardoor verzacht dat er in bepaalde gevallen een opschorting mogelijk is (tweede zin van lid 1). In het tweede lid van art. 1649quater wordt voor de partijen de mogelijkheid geopend om (facultatief) een termijn vast te leggen waarbinnen de koper het gebrek aan de verkoper moet melden. In het derde lid van dit artikel wordt een echte verjaringstermijn voor de vordering van de consument ingevoerd, namelijk één jaar na vaststelling van het gebrek. In het oude Belgische Burgerlijk Wetboek verjaarde de vrijwaringsvordering voor verborgen gebreken binnen een "korte termijn" (zie boven). Ten slotte wordt in art. 1649octies de bepaling uit art. 7 lid 1 van de richtlijn omgezet door vast te leggen dat bedingen waardoor de aansprakelijkheid van de verkoper wordt beperkt of uitgesloten, nietig zijn.

Het bovenstaande laat zien dat de Belgische wetgever door deze aanpak (invoering van een nieuwe afdeling in het wetboek die alleen van toepassing is op de consumentenkoop) niet de kans heeft gegrepen om het algemene kooprecht geheel te overdenken en aan te passen – zoals het bijv. in Duitsland wel is gebeurd. Voor overeenkomsten die noch onder het Weens Koopverdrag⁶⁹ noch onder de richtlijn vallen, blijft de duale regeling van leverings- en

⁶⁷ Stijns in: Smits 2003, p. 61

⁶⁸ Stijns in: Smits 2003, p. 70

⁶⁹ in België in werking getreden op 1 november 1997

vrijwaringsverplichting voor uitwinning en verborgen gebreken bestaan en ook voor de consumentenkoop is de verborgen-gebreken-regeling niet helemaal afgeschaft (zie art. 1649quater, lid 5). De daardoor ontstane vrij gecompliceerde regeling⁷⁰ had redelijk eenvoudig voorkomen kunnen worden door de nieuwe regels dwingend te maken bij een consumentenkoop en aanvullend ingeval van de overige koopovereenkomsten.⁷¹

c) Frankrijk

In Frankrijk is naar aanleiding van de richtlijn productenaansprakelijkheid van 25 juli 1985, geïmplementeerd door middel van een wet van 19 mei 1998, discussie ontstaan over een algehele hervorming van het Franse verbintenissenrecht. Deze hervorming is echter uitgesteld in afwachting van een Europese richtlijn met betrekking tot de consumentenkoop. Door de invoering van de richtlijn 1999/44 is de discussie daarom ook weer in alle hevigheid opgelaaid.⁷² Er bestaat een groot meningsverschil over de vraag of deze richtlijn zou moeten worden aangegrepen om het gehele Franse kooprecht te moderniseren of slechts zou moeten leiden tot aanpassing van de betreffende bepalingen in de Franse wet op de consumentenkoop (*Code de la consommation*).⁷³ Op 22 oktober 2000 is door het Franse ministerie van justitie een werkgroep ingesteld met de taak na te denken over de mogelijkheden van de implementatie van de richtlijn en desbetreffende voorstellen te doen.⁷⁴ Inmiddels is op 16 juni 2004, dus ruim twee jaar na de uiterste implementatiedatum van de richtlijn (1 januari 2002)⁷⁵, een wetsvoorstel ter omzetting van de richtlijn aan de Senaat voorgelegd.⁷⁶

In het Franse recht werd tot nu toe onderscheid gemaakt tussen de aansprakelijkheid van de verkoper voor verborgen gebreken (*vices cachés*) en de aansprakelijkheid van de verkoper voor het geval dat het gekochte niet aan de overeenkomst beantwoordt (*défaut de conformité*). Het gevolg van de aansprakelijkheid voor verborgen gebreken⁷⁷ was dat de koper op grond van art. 1641 Cc twee vorderingen kon instellen, namelijk de *action réhibitoire* (ontbinding) of de *action estimatoire* (prijsvermindering) waarbij de koper ten eerste moest aantonen dat het gebrek bestond, ten tweede dat het al bestond ten tijde van de

⁷⁰ ook omdat er nu bijv. twee verschillende definities van het begrip consument zijn; zie Schermaier 2003, p. 189.

⁷¹ Stijns in: Smits 2003, p. 77

⁷² Rohlfing-Dijoux in: Grundmann 2000

⁷³ Tournafond in: Dalloz 2000, no. 10, en in: Dalloz 2002, no. 38; Viney in: Dalloz 2002, no. 42, Jourdain in: Dalloz 2003, no. 1

⁷⁴ *Groupe de travail sur l'intégration en droit français de la directive 1999/44* onder voorzitterschap van G. Viney

⁷⁵ Dit is Frankrijk op een veroordeling door het Europese Hof van Justitie d.d. 1 juli 2004 komen te staan.

⁷⁶ *Projet de loi relatif à la garantie de la conformité du bien au contrat due par le vendeur au consommateur et à la responsabilité du fait des produits defectueux*, no. 358

⁷⁷ waaronder niet de rechtsgebreken vallen; deze worden apart behandeld in art. 1626 Cc.

koop en ten derde dat het gebrek verborgen was.⁷⁸ Bovendien moest de koper deze acties binnen een korte termijn (*bref délai*) instellen.

Indien de verkoper zijn verplichting tot contractconforme levering (*obligation de délivrance conforme*) had geschonden, kon de koper o.a. op grond van art. 1604 Cc een nakomingsactie instellen of schadevergoeding vorderen. Daarbij lag de bewijslast met betrekking tot de conformiteit van het verkochte bij de verkoper en gold de algemene verjaringstermijn van 30 jaar.

Het bovenstaande maakt duidelijk dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de twee aansprakelijkheidsregimes. In de rechtspraak is een eenduidige afbakening tussen deze twee regimes aangebracht waardoor de koper niet meer de mogelijkheid had om te kiezen tussen de verschillende acties. Indien het gekochte door een gebrek niet geschikt is voor het gebruik waarvoor het bedoeld is, stonden aan de koper alleen de rechtsmiddelen op grond van verborgen gebreken ter beschikking. Indien het gekochte niet overeenstemt met de beschrijving in de overeenkomst, moest de koper zijn vordering baseren op de schending van de verplichting tot contractconforme levering.⁷⁹ Een wettelijk recht op herstel van het gekochte had de koper in het Franse recht vóór het nu ingediende wetsvoorstel niet. Uit het bovenstaande valt af te leiden dat de uniformering van het begrip gebrek en de aanpassing daarvan aan de definitie van dit begrip in de richtlijn consumentenkoop (art. 2 lid 2) het grootste probleem zal vormen bij de implementatie van de richtlijn.

In het wetsvoorstel dat op dit moment bij de Senaat ligt, is ervoor gekozen om de richtlijn consumentenkoop in de *Code de la consommation* te implementeren⁸⁰ en als gevolg daarvan enkele bepalingen van de *Code civil* aan te passen. De definitie van het conformiteitsbegrip is te vinden in art. L. 211-5 van het wetsvoorstel. Daarin worden de conformiteitscriteria van art. 2 lid 2 van de richtlijn bijna letterlijk overgenomen. Het vermoeden dat het gebrek van het gekochte al bestond ten tijde van de levering als dit gebrek zich binnen een termijn van zes maanden vanaf de levering openbaart, is geheel volgens art. 5 lid 3 van de richtlijn opgenomen in art. L. 211-7. In de art. L. 211-9 e.v. is de hiërarchie van rechtsmiddelen in overeenstemming met art. 3 lid 2 van de richtlijn overgenomen. Hierdoor krijgt de consument-koper in Frankrijk voor het eerst een wettelijk recht op herstel van het gekochte. Daar staat echter tegenover dat de consument-koper op basis van het wetsvoorstel eerst aanspraak zou moeten maken op herstel of vervanging van het gekochte voordat hij

⁷⁸ Sefton-Green in: Schermaier 2003, p. 226

⁷⁹ Sefton-Green in: Schermaier 2003, p. 227

⁸⁰ zie de toelichting voorafgaand aan het wetsvoorstel onder I.A: "*Le choix a été fait de codifier le texte de transposition aux articles L. 211-1 et suivants du code de la consommation.*"

ontbinding van de koop of prijsvermindering kan eisen (art. L. 211-10) terwijl hij nu in het Franse recht de vrije keuze heeft tussen de rechtsmiddelen *action rédhibitoire* en de *action estimatoire*, zelfs indien de verkoper herstel van het gekochte heeft aangeboden.⁸¹

Opmerkelijk hierbij is dat de koper zich volgens art. L. 211-13 nog steeds kan beroepen op de art. 1641 tot 1649 van de *Code civil* waarin de aansprakelijkheid van de verkoper voor verborgen gebreken geregeld is, met dien verstande dat de in art. 1648 opgenomen *bref délai* door middel van het wetsvoorstel wordt veranderd in een termijn van twee jaar vanaf de ontdekking van het gebrek waarbinnen de koper zijn rechtsvordering op grond van een verborgen gebrek moet instellen. Deze verjaringstermijn is ontleend aan de richtlijn (art. 5 lid 1) en wordt conform het wetsvoorstel ook opgenomen in art. L. 211-12 van de *Code de la consommation*.

De opstellers van het wetsvoorstel hebben er niet voor gekozen om de in art. 5 lid 2 als optie genoemde meldingsplicht van de koper tegenover de verkoper op straffe van verval van zijn rechten in de nieuwe wettelijke regeling op te nemen.

De bovenstaande beschrijving van de in het Franse recht geïmplementeerde bepalingen van de richtlijn laat zien dat Frankrijk er niet voor heeft gekozen om de regeling van de verborgen gebreken geheel af te schaffen. Zowel kopers in de uitoefening van hun beroep of bedrijf als ook consument-kopers kunnen zich nog steeds op deze regeling beroepen waardoor er voor consumenten een stelsel van naast elkaar bestaande regels ontstaat dat mogelijk als vrij ingewikkeld zal worden ervaren.

III.3 Rechtsmiddelen voor verborgen gebreken na aanpassing van de wetgevingen onder invloed van de richtlijn consumentenkoop

Uit de bovenstaande paragraaf III.2 valt af te leiden dat de wettelijke regelingen van de consumentenkoop en daarmee ook van de rechtsmiddelen bij (verborgen) gebreken na implementatie van de richtlijn consumentenkoop in België, Duitsland, Frankrijk en Nederland enerzijds meer overeenkomsten zijn gaan vertonen maar anderzijds nog steeds op een aantal punten duidelijk verschillen.

Door de invoering van het begrip non-conformiteit speelt het begrip verborgen gebreken aan de ene kant geen rol meer. In Duitsland werd dit begrip als zodanig sowieso niet

⁸¹ Rohlfing-Dijoux in: Grundmann 2000, p. 155; zie daarover ook Sefton-Green in: Schermaier 2003, p. 231

gebruikt⁸² en in Nederland werd de verborgen-gebreken-regeling al met de invoering van het nieuwe Burgerlijk Wetboek in 1992 afgeschaft. Aan de andere kant blijft de regeling van de verborgen gebreken in België en Frankrijk bestaan. Maar het centrale begrip in de vier rechtssystemen is in beginsel, met name bij een consumentenkoop, de (non-) conformiteit die in Nederland en Duitsland zelfs het uitgangspunt voor alle koopovereenkomsten vormt.

De hiërarchie van de remedies van de (consument-) koper in het geval van non-conformiteit is naar aanleiding van de richtlijn in alle vier rechtsstelsels ingevoerd waarbij dit in Duitsland (§ 437 met uitwerking in de §§ 439-441 BGB) en in België (art. 1649quinquies BBW) bijna letterlijk is gebeurd, terwijl de volgorde van de rechtsmiddelen in Nederland en Frankrijk uit twee artikelen moet blijken (art. 7:21 en 7:22 BW resp. art. L. 211-9 en 211-10). In Duitsland geldt deze hiërarchie van rechtsmiddelen voor alle koopovereenkomsten terwijl dit in België, Frankrijk en Nederland niet het geval is. In België en Frankrijk blijven, zoals gezegd, de rechtsmiddelen volgens de regeling van de verborgen gebreken bestaan, terwijl de koper in Nederland bij een niet-consumentenkoop in beginsel de vrije keuze uit de rechtsmiddelen van art. 7:21 en uit de rechtsmiddelen van art. 6:265 en 6:270 BW (volledige en gedeeltelijke ontbinding) heeft. Bij een consumentenkoop is de keuze uit de rechtsmiddelen volgens de aangepaste Nederlandse wet weliswaar niet geheel vrij maar is het recht van de consument op ontbinding en prijsvermindering in beginsel niet aan voorwaarden gebonden, zoals dit bij art. 6:265 en 6:270 wel het geval is (verzuim van de verkoper en ingebrekestelling). Op deze manier ontstaat in Nederland een steeds ingewikkeldere verhouding tussen de kooptitel in boek 7 en de algemene bepalingen van boek 6.⁸³

Verder blijven de vier rechtsstelsels op het gebied van de termijnen voor het instellen van de vorderingen wegens niet-conformiteit ook na implementatie van de richtlijn consumentenkoop nog verschillen vertonen. In Duitsland verjaren dergelijke vorderingen in beginsel binnen twee jaar (§ 438 lid 1 sub 3 en lid 2 BGB) tenzij de verkoper te kwader trouw was (lid 3); in dat laatste geval geldt de algemene verjaringstermijn van drie jaar volgens § 195 BGB. In België bedraagt de termijn voor de aansprakelijkheid van de verkoper eveneens twee jaar maar hier kan deze termijn onder bepaalde omstandigheden worden opgeschort (art. 1649quater lid 1 BBW). De vordering van de consument verjaart in België één jaar na de ontdekking maar deze termijn mag niet voor het einde van de aansprakelijkheidstermijn verstrijken (lid 3). De Franse consument-koper kan zijn vordering op grond van

⁸² wel het begrip "subjektiver Fehlerbegriff" waarmee het geval werd aangeduid dat de eigenschappen van het gekochte niet overeenstemmen met de in de koopovereenkomst overeengekomen eigenschappen; zie voor een uitgebreide uitleg Vollkommer in: Jauernig 1999, p. 455

⁸³ Hijma in: Smits 2003, p. 38

non-conformiteit binnen twee jaar vanaf de levering van het gekochte instellen (art. L. 211-12 *Code de la consommation*) waarbij tegelijkertijd de "korte termijn" van art. 1648 Cc wordt veranderd in een vaste termijn van twee jaar. In Nederland is ervoor gekozen om de facultatieve meldplicht van art. 5 lid 2 in te voeren (art. 7:23 lid 1). De termijn waarbinnen een consument vorderingen op grond van non-conformiteit kan instellen, begint in Nederland pas te lopen nadat de bedoelde kennisgeving aan de verkoper is gedaan en bedraagt dan twee jaar (art. 7:23 lid 2). In Duitsland, België en Frankrijk is ervoor gekozen om deze meldplicht niet in te voeren, maar in het Belgische wetboek is wel bepaald dat de partijen een dergelijke meldplicht overeen kunnen komen mits de termijn daarvoor niet korter is dan twee maanden na ontdekking van het gebrek (art. 1649quater lid 2 BBW).

Het vermoeden dat een zaak reeds bij aflevering niet aan de overeenkomst voldeed als dit gebrek aan overeenstemming zich binnen zes maanden na aflevering heeft gemanifesteerd (art. 5 lid 3 van de richtlijn), bestond in geen enkele van de vier wetgevingen⁸⁴ en moest dus in alle vier nieuw worden ingevoerd (art. 7:18 lid 2 BW, § 476 BGB, art. L. 211-7 *Code de la consommation* en art. 1649quater lid 4 BBW). Deze regel geldt daarbij steeds alleen voor de consumentenkoop; ook voor Duitsland is dit uitdrukkelijk bepaald (§ 476 BGB). De omkering van de bewijslast heeft in de praktijk tot veel onduidelijkheden geleid. Dit was met name het geval op het gebied van de verkoop van dieren. Een goed voorbeeld⁸⁵ is de verkoop van een paard aan een particulier waarbij de professionele verkoper ingeval van een gebrek zou moeten aantonen dat dit ten tijde van de aflevering nog niet heeft bestaan. Het probleem heeft met name betrekking op het feit dat dieren ziekten "onder de leden" kunnen hebben waarvan later niet met zekerheid is vast te stellen wanneer en door welke oorzaak (bij paarden bijv. door te intensief gebruik door de koper) deze zijn ontstaan. Dit betekent voor de beroepsmatige verkoper dus een duidelijke en misschien niet helemaal te rechtvaardigen verslechtering van zijn positie.⁸⁶ In dit verband zou dus de vraag aan de orde gesteld kunnen worden of voor levende have niet andere regels zouden moeten gelden.⁸⁷ Dit hadden de Romeinse juristen gezien hun speciale regels voor de koop van vee blijkbaar al onderkend.

⁸⁴ In dit verband dient te worden gewezen op het feit dat in de Franse rechtspraak over het algemeen wordt aangenomen dat een beroepsmatige verkoper steeds te kwader trouw is met het gevolg dat wordt vermoed dat het door de koper bewezen gebrek reeds ten tijde van de aflevering van het gekochte bestond; zie Rohlving-Dijoux in: Grundmann 2000, p. 157, met verwijzingen.

⁸⁵ zie EK 27809 nr. 323a, p. 5

⁸⁶ ook ten opzichte van iemand die weliswaar regelmatig paarden verkoopt maar dit niet in het kader van zijn beroep of bedrijf doet; zie ook vraag E-1538/02 d.d. 3 juni 2002 aan de Commissie

⁸⁷ In Duitsland zijn naar aanleiding van de sterk door de richtlijn consumentenkoop beïnvloede hervorming van het verbintenissenrecht de bijzondere voorschriften voor de koop van vee (§ 481 e.v. BGB) zelfs geheel afgeschaft; zie Schermaier 2003, p. 192.

III.4 Rechtsmiddelen voor verborgen gebreken in de Principles of European Sales Law

Een bespreking van de regeling van de verborgen gebreken en met name haar ontwikkeling in het hedendaagse recht zou vanzelfsprekend niet volledig zijn als de discussie over het ontwerp van een uniform Europees Burgerlijk Wetboek buiten beschouwing zou worden gelaten. Om die reden zal ik hieronder een overzicht geven van enkele van de belangrijkste werkzaamheden die in dit kader zijn verricht, en zal ik ingaan op de oplossingen die hierbij zijn gekozen voor de rechten van de koper in het geval dat hij een gebrekkig product heeft gekocht.

De discussie over de vraag of er een uniform Europees privaatrecht zou moeten komen en hoe dit dan vormgegeven zou moeten worden, speelt al sinds het begin van de jaren tachtig⁸⁸ en is met de versterking en uitbreiding van de Europese eenwording steeds actueler geworden. Een belangrijke ontwikkeling op dit gebied is de instelling van een *Commission on European Contract Law* op instigatie van professor Ole Lando (hierna ook Lando Commissie genoemd).⁸⁹ Deze commissie, bestaande uit gerenommeerde academici uit verschillende EU-lidstaten, is in 1982 begonnen met het opstellen van de zgn. *Principles of European Contract Law (PECL)*.⁹⁰ Het hoofddoel van de Lando Commissie is het ontwerpen van de meest adequate regels voor overeenkomsten in Europa.⁹¹ Verder hoopt de Lando Commissie met deze *Principles* drie doelstellingen te kunnen bereiken.⁹² De PECL moeten worden gezien als uitwerking van de gemeenschappelijke kern van het Europese overeenkomstenrecht.⁹³ Zij zouden moeten dienen als grondslag voor de toekomstige unificatie van het overeenkomstenrecht in Europa.⁹⁴ De PECL zijn echter niet alleen voor het toekomstige recht binnen Europa van belang. Een derde doelstelling van de *Principles* is het ter beschikking stellen van regels die door contractspartijen per heden als recht kunnen worden gebruikt doordat zij deze in hun overeenkomst opnemen of een rechtskeuze voor deze regels in hun overeenkomst maken.⁹⁵ Als inspiratiebronnen voor de opstellers van de PECL hebben gediend: de Amerikaanse *Restatements of the Law*, met name de *Restatement (Second) of Contracts* (gepubliceerd in

⁸⁸ Mattei in: *Global Jurist Frontiers* 2002, p. 3

⁸⁹ Een uitgebreide beschrijving van de werkzaamheden en doelstellingen van deze Commissie is te vinden in Hesselink & De Vries 2001.

⁹⁰ Von Bar & Lando in: *ERPL* 2002, p. 190

⁹¹ Von Bar & Lando in: *ERPL* 2002, p. 190

⁹² Hesselink in: Hesselink & De Vries 2001, p. 12, met verwijzingen

⁹³ PECL, Introduction, p. xxii

⁹⁴ PECL, Introduction, p. xxiii

⁹⁵ art. 1:101 PECL

1981), de Amerikaanse *Uniform Commercial Code* en in het bijzonder de *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* (gepubliceerd in 1994).⁹⁶ De PECL bestaan uit uniforme basisregels⁹⁷ uitgewerkt in artikelen op het gebied van het algemene contractenrecht aangevuld met commentaar waarin de werking van deze artikelen wordt uitgelegd, met informatie over de herkomst van de regels en met een beschrijving van het actuele recht in de EU-lidstaten. In 1995 werd door de 1^e (Sub-) Commissie het eerste deel van de PECL gepubliceerd. In 2000 volgde een door de 2^e Commissie samengestelde geconsolideerde versie van deel I en deel II van de PECL. Deze geconsolideerde versie omvat o.a. bepalingen met betrekking tot de *remedies for non-performance*. Het werk van de 3^e Commissie werd gepubliceerd in 2002.

In 1999 is de *Study Group on a European Civil Code* met haar werkzaamheden begonnen. Ongeveer twee derde van de leden van de *Commission on European Contract Law* zijn ook lid van deze *Study Group* onder het voorzitterschap van Prof. Christian von Bar.⁹⁸ Deze groep bouwt voort op het werk dat door de Lando Commissie is verricht, en breidt dit uit naar andere privaatrechtelijke gebieden waarbij met name bepaalde soorten van overeenkomsten, zoals bijv. koopovereenkomsten en diensten, en verbintenissen op grond van de wet, zoals het onrechtmatige daadsrecht, aan de orde komen. Er bestaan permanente werkgroepen met leden uit verschillende landen die worden bijgestaan door experts die naam hebben gemaakt op het betreffende rechtsgebied.⁹⁹ Het *Sales Sub-team* van het *Working Team on Sales, Services and Long-term Contracts*, één van de permanente werkgroepen, heeft kort geleden een voorstel voor de *Principles of European Sales Law* op het internet gepubliceerd.¹⁰⁰ Deze *Principles of European Sales Law* (hierna ook PESL genoemd) omvatten - naar het voorbeeld van de PECL - uniforme basisregels voor koopovereenkomsten. In het kader van deze scriptie zullen alleen die bepalingen van de PESL worden besproken die samenhangen met de rechtsmiddelen van de koper in het geval dat hij een gebrekkig product koopt.

In de *Principles of European Sales Law* is net als in de richtlijn consumentenkoop gekozen voor het begrip (non-) conformiteit. De definitie van dit begrip is te vinden in hoofdstuk 2 (*Obligations of the Seller*) afdeling 2 (*Conformity of the Goods*) van de PESL onder art. 2:201. Volgens deze bepaling is er sprake van conformiteit indien de verkoper

⁹⁶ Hesselink in: Hesselink & De Vries 2001, p. 12 e.v.

⁹⁷ vandaar dat gekozen is voor de benaming *Principles* oftewel beginselen

⁹⁸ Von Bar & Lando in: ERPL 2002, p. 189

⁹⁹ Von Bar & Lando, t.a.p., p. 191 e.v.

¹⁰⁰ zie www.sgecc.net onder het kopje "texts"

goederen levert die wat betreft de kwaliteit, kwantiteit en beschrijving aan de overeenkomst beantwoorden (sub a), indien deze zijn verpakt volgens de voorschriften van de overeenkomst (sub b) en indien alle toebehoren, installatie- en overige instructies zijn bijgevoegd zoals in de overeenkomst genoemd (sub c). In art. 2:202 worden specifieke gevallen aangegeven waarin goederen in overeenstemming zijn met de overeenkomst, bijv. als ze geschikt zijn voor een door de koper aangegeven bijzonder gebruik (lid a), als ze in overeenstemming zijn met een aan de koper ter beschikking gesteld monster (lid b) etc. Opmerkelijk is dat deze gevallen grote overeenstemming vertonen met de in art. 2 lid 2 van de richtlijn consumentenkoop opgesomde gevallen. Net als de richtlijn en overigens ook de PECL¹⁰¹ bevatten de PESL geen speciale regels voor verborgen gebreken.

De rechtsmiddelen van de koper in het geval van een gebrek aan overeenstemming zijn te vinden in afdeling 2 van hoofdstuk 4 getiteld "*Remedies of the Buyer for Lack of Conformity*". De verschillende remedies worden opgesomd in art. 4:201 en vervolgens uitgewerkt. Volgens art. 4:201 en 4:202 kan de koper in eerste instantie vragen om herstel, vervanging of een ander middel ter ongedaanmaking van het gebrek (lid 1) tenzij dit onrechtmatig of onmogelijk is (sub a) of tenzij dit voor de verkoper onredelijk veel moeite of kosten met zich mee zou brengen (sub b). Lid 3 van dit artikel omvat een specifieke bepaling voor de consumentenkoop, namelijk dat de verkoper het gebrek aan overeenstemming ongedaan moet maken zonder dat de consument-koper daarvan ernstige overlast ondervindt. Ook hier zien we weer een duidelijke overeenstemming met de betreffende bepalingen in de richtlijn consumentenkoop (art. 3). De keuze voor één van de genoemde rechtsmiddelen is overigens in beginsel aan de verkoper tenzij het gaat om een consumentenkoop waar de consument-koper onder de in art. 4:202 lid 1 voorwaarden mag kiezen tussen herstel, vervanging of een ander middel. Dit blijkt uit art. 4:204 PESL.

De overige rechtsmiddelen van de koper in het geval van non-conformiteit zijn te vinden in art. 4:205 PESL. Uit dit artikel (met name ook uit de titel "*Resort to other remedies*") en uit lid 2 van art. 4:201 valt af te leiden dat het hier gaat om rechtsmiddelen die pas ingesteld kunnen worden na de rechtsmiddelen conform art. 4:202 en alleen indien de verkoper het gebrek niet binnen een redelijke termijn en - voor de consument-koper - niet zonder ernstige overlast ongedaan heeft gemaakt. Volgens lid 2 van art. 4:205 is de koper bevoegd om de overeenkomst te ontbinden als het gaat om een "*fundamental non-performance*" conform art. 4:102.¹⁰² In het geval van een consumentenkoop mag de consument-koper het contract

¹⁰¹ Hesselink in: Hesselink & De Vries 2001, p. 79

¹⁰² Voor een bespreking van dit begrip zie Hesselink in: Hesselink & De Vries 2001, p. 65 en 78.

ontbinden tenzij het gebrek aan overeenstemming van geringe betekenis is. De overeenkomst met art. 3 lid 6 van de richtlijn consumentenkoop is hier evident. Tenslotte biedt art. 4:205 lid 4 de koper de mogelijkheid om om een prijsvermindering te verzoeken en kan de koper op grond van lid 5 schadevergoeding verlangen. In beide leden wordt daarvoor overigens verwezen naar de betreffende bepalingen van de PECL. Ook in de PESL wordt dus net als in de richtlijn consumentenkoop en in tegenstelling tot de PECL¹⁰³ een hiërarchie van rechtsmiddelen aangebracht. In de PESL is ervoor gekozen om de koper de verplichting op te leggen het gebrek aan overeenstemming binnen een redelijke termijn aan de verkoper te melden op straffe van verlies van zijn rechten (art. 2:302 lid 1). Deze mogelijkheid wordt in de richtlijn consumentenkoop slechts als optie genoemd (art. 5 lid 2). De rechtsmiddelen van de koper verjaren net als in de richtlijn consumentenkoop (art. 5 lid 1) door verloop van twee jaar vanaf de aflevering van de goederen aan de koper (art. 2:302 lid 2).

Tenslotte dient nog te worden gewezen op het feit dat ook in de PESL voor het geval van een consumentenkoop voorzien is in een omkering van de bewijslast met betrekking tot het bestaan van een gebrek aan overeenstemming indien dit gebrek zich manifesteert binnen zes maanden na levering van de goederen (art. 2:207 lid 2).

Het bovenstaande laat zien dat de hier besproken bepalingen van de PESL grote gelijkenis vertonen met de richtlijn consumentenkoop. Gezien het in het begin van deze paragraaf genoemde doel van de *Commission on European Contract Law* en de *Study Group on a European Civil Code*, het ontwerpen van de meest adequate regels voor overeenkomsten in Europa, lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de richtlijn consumentenkoop volgens de leden van deze twee groepen als geslaagde richtlijn dient te worden beschouwd.

¹⁰³ Hesselink in: Hesselink & De Vries 2001, p. 64 e.v.

IV De verborgen-gebreken-regeling naar Romeins recht en naar Nederlands recht, een vergelijking

In dit hoofdstuk zal de regeling van de verborgen gebreken resp. de regeling van de non-conformiteit van voor en na de implementatie van de richtlijn 1999/44/EG in Nederland worden vergeleken met de regeling van de verborgen gebreken volgens Romeins recht waarbij de overeenkomsten en verschillen zullen worden geanalyseerd.

IV.1 Vergelijking van de regelingen

Om een duidelijke vergelijking van de regelingen te kunnen maken, zal in deze paragraaf een concrete casus eerst naar Romeins recht, dan naar het recht van het oude Burgerlijk Wetboek, vervolgens naar het recht van het Burgerlijk Wetboek van 1992 en ten slotte naar het geldende Nederlandse recht na implementatie van de richtlijn consumentenkoop worden besproken. In deze casus zal het gaan om de koop van een bepaald paard. Na de overdracht aan de koper zal blijken dat het paard vanwege een pas dan aan het licht gekomen gebrek (zware kreupelheid¹⁰⁴) niet geschikt is voor het gebruik waarvoor de koper het had gekocht.

IV.1.1 Romeins recht versus Nederlands recht voor de implementatie van de richtlijn consumentenkoop

Voor de uitwerking van de boven geschetste casus naar klassiek Romeins recht wordt ervan uitgegaan dat een koper op de markt een bepaald paard heeft gekocht van één van de marktcoopliden zonder dat deze enige mededelingen heeft gedaan met betrekking tot de gezondheidstoestand en overige geaardheid van het paard. Nadat de koper de prijs heeft betaald en het paard mee naar huis heeft genomen, blijkt dat het paard kreupel is en daarom niet voor het werk ingezet kan worden waarvoor de koper het heeft bedoeld. Ten eerste is hier van belang waar de koper het paard heeft gekocht. In principe geldt bij een koop naar het klassieke Romeinse recht dat de koper zelf moet opletten dat hij geen gebrekkige zaak koopt. De verkoper kan alleen worden aangesproken als hij in strijd met de goede trouw hem bekende gebreken heeft verzwegen of als hij toezeggingen heeft gedaan met betrekking tot de afwezigheid van bepaalde gebreken of de aanwezigheid van bepaalde eigenschappen van het

¹⁰⁴ Een kreupelheid kan pas na aflevering zichtbaar worden terwijl de oorzaak ervan (bijv. artrose, rugproblemen) al voor de koop bestond.

paard welke later niet op de waarheid blijken te berusten.¹⁰⁵ In dit specifieke geval waarin het paard is gekocht op een van de markten in Rome, heeft de koper echter meer mogelijkheden. De verkoper had op grond van het edict van de curulische aedielen¹⁰⁶ het gebrek van het paard moeten melden of een garantie moeten geven dat het paard geen van de volgens het voorschrift van het edict op te geven ziekten of gebreken had. In deze casus is geen van beide gebeurd zodat de verkoper aansprakelijk is, ook al heeft hij het gebrek niet bewust verzwegen en heeft hij geen onjuiste toezeggingen gedaan. Hij kan dan door de koper binnen zes maanden na ontdekking van het gebrek met de *actio redhibitoria* worden aangesproken met als gevolg dat hij tegen teruggave van het paard de koopprijs moet terugbetalen. Als de koper het paard ondanks de kreupelheid wil houden, kan hij met de *actio quanti minoris* binnen twaalf maanden een vermindering van de koopprijs eisen.

Zoals uiteengezet in hoofdstuk II waren de beide bovengenoemde acties ook in het Nederlandse wetboek van 1838 te vinden, en wel in de bijzondere regeling van de verborgen gebreken van de art. 1540-1548. Deze regeling van art. 1540 e.v. is van toepassing omdat het gaat om de koop van een specifiek paard.¹⁰⁷ Als de in paragraaf IV.1 geschetste casus wordt uitgewerkt volgens het recht van het oud-BW, blijkt dat de oplettende koper¹⁰⁸ ook hier, net als in de Romeinse casus, na ontdekking van een verborgen gebrek de keuze heeft uit de *actio redhibitoria* en de *actio quanti minoris* met dezelfde gevolgen als in het Romeinse recht. Ook de verkoper te goeder trouw is net als in het Romeinse recht aansprakelijk (art. 1542), echter alleen voor vergoeding/vermindering van de koopprijs en voor de op koop en levering gevallen kosten maar niet voor eventuele schade (art. 1545). Een soortgelijke beperking gold ook reeds in het Romeinse recht, echter pas vanaf de eerste helft van de tweede eeuw n. Chr.¹⁰⁹ Voor de instelling van deze twee acties gelden volgens het BW van 1838 korte termijnen (art. 1547), ter beoordeling door de rechter. In het onderhavige geval van de koop van een paard moet de koper de rechtsvordering instellen binnen zes weken vanaf de dag dat hij het gebrek van het paard heeft ontdekt of had kunnen ontdekken.¹¹⁰ Voor de koper bestaat hier niet de mogelijkheid om deze korte termijnen te omzeilen door zich op wanprestatie te beroepen waarvoor een veel langere verjaringstermijn geldt. Deze weg is hem door de Hoge

¹⁰⁵ zie hoofdstuk I

¹⁰⁶ D 21,1,38 pr./5

¹⁰⁷ Als het om een genuskoop was gegaan, was de regeling niet van toepassing geweest; zie HR 3 april 1970, NJ 1970, 252.

¹⁰⁸ Asser/Hijma 5-I 2001, p. 329

¹⁰⁹ Verhoeven, AA 1990, p. 499

¹¹⁰ Verhoeven, t.a.p., p. 501, en Asser/Hijma 5-I 2001, p. 331

Raad afgesneden¹¹¹ waardoor de regeling van de verborgen gebreken in het oude BW vanaf dat moment eerder de verkoper dan de koper dient.¹¹² In het klassieke Romeinse recht kon de koper naast de acties uit het aedielenedict ook nog de *actio empti* instellen tegen de verkoper te kwader trouw en de verkoper die onjuiste toezeggingen heeft gedaan.¹¹³ Door de latere uitbreiding van de toepassingsmogelijkheden van de *actio empti* had de koper in het Romeinse recht¹¹⁴ dus de beschikking over een groter aantal rechtsmiddelen. De koper in de naar het recht van het Burgerlijk Wetboek van 1838 behandelde casus kan alleen de *actio redhibitoria* of de *actio quanti minoris* instellen waardoor hij zeer beperkt is in zijn mogelijkheden. Alleen als de verkoper eventueel een uitdrukkelijke of stilzwijgende garantie heeft afgegeven met betrekking tot de eigenschappen van het paard, kan de koper onder bepaalde omstandigheden – zoals we in hoofdstuk II hebben gezien – een beroep doen op de voor hem gunstigere regeling van de wanprestatie.

Met de invoering van de nieuwe kooptitel in 1992 beschikt de koper, als hij een paard heeft gekocht en nadien ontdekt dat het door hem gekochte paard door een gebrek (zware kreupelheid) niet geschikt is voor het gebruik dat hij ervan wilde maken, niet meer over de *actio redhibitoria* of de *actio quanti minoris*¹¹⁵. Een verborgen gebrek valt nu onder het begrip non-conformiteit van art. 7:17 van het Burgerlijk Wetboek van 1992 (hierna ook NBW) waarbij het niet meer uitmaakt of het om een genus- of om een specieszaak gaat¹¹⁶, dit in tegenstelling tot het Romeinse recht waar een koopovereenkomst – zoals we in hoofdstuk I hebben gezien – alleen betrekking kon hebben op specieszaken. Daarmee konden ook de uit de koop voortvloeiende acties uitsluitend met betrekking tot (gebreken van) specieszaken worden ingesteld.

Onder het nieuwe kooprecht van 1992 rust op de verkoper de verplichting om een zaak af te leveren die aan de overeenkomst beantwoordt (art. 7:17 lid 1).¹¹⁷ Een dergelijke algemene verplichting tot het leveren van een niet-gebrekkige zaak bestond voor de verkoper in het klassieke Romeinse recht niet.¹¹⁸ Als blijkt dat het gekochte paard kreupel is, bezit het niet de eigenschappen die de koper op grond van de overeenkomst mocht verwachten aangezien een kreupel paard niet voor normaal gebruik geschikt is (art. 7:17 lid 2 NBW).

¹¹¹ HR 27 juni 1941, NJ 1941, 781

¹¹² zie Verhoeven, AA 1990, p. 502, met verwijzingen, en Asser/Hijma 5-I 2001, p. 323

¹¹³ Kaser/Knütel, p. 271

¹¹⁴ reeds in de klassieke tijd maar met name na de hervormingen van Justinianus; zie hoofdstuk I

¹¹⁵ Wel kan hij via de bepalingen van boek 6 (art. 6:165 en 6:170) ontbinding of gedeeltelijke ontbinding van de koopovereenkomst vorderen (zie hierna).

¹¹⁶ Asser/Hijma 5-I 2001, p. 290

¹¹⁷ Hartkamp, AA 1990, p. 296

¹¹⁸ Schulz 1992, p. 535

Daarmee beantwoordt het paard dus niet aan de overeenkomst en heeft de koper de mogelijkheden die hem worden geboden in art. 7:21 lid 1 NBW.

Ingeval van een levering van een niet-conforme zaak kan de koper het volgende eisen: aflevering van het ontbrekende (lid 1 sub a), herstel (lid 1 sub b) of vervanging (lid 1 sub c). De in lid 1 sub a genoemde vordering zal in de onderhavige casus afvallen omdat het eisen van "aflevering van het ontbrekende" bij een kreupel paard niet aan de orde is. In onze casus zal de koper zich kunnen beroepen op herstel van de afgeleverde zaak (lid 1 sub b) hetgeen echter zou betekenen dat het paard in beginsel terug zou moeten naar de verkoper¹¹⁹ die het bijvoorbeeld door een veearts zou moeten laten behandelen waarbij natuurlijk de vraag blijft of deze behandeling succes zal hebben en of het paard na succesvolle behandeling nog wel dezelfde eigenschappen zal hebben als daarvoor.¹²⁰ Een andere mogelijkheid voor de koper is om vervanging van het afgeleverde paard te eisen (lid 1 sub c) tenzij de afwijking zo gering is dat een vervanging niet gerechtvaardigd is. De in deze casus besproken zware kreupelheid zal niet een te geringe afwijking zijn om een vervanging te rechtvaardigen. De vraag is echter ook hier weer of de koper wel belang heeft bij een vervanging. Weliswaar zou men kunnen zeggen dat een paard feitelijk vervangbaar is door een ander paard maar het ene paard is toch het andere niet waardoor ze niet zomaar uitwisselbaar zijn. De vraag is dus of vervanging in het geval van de koop van levende have of - ruimer - bij specieszaken überhaupt mogelijk is. Beide nakomingsacties van de koper zijn overigens beperkt.¹²¹ Het moet voor de verkoper mogelijk zijn en in redelijkheid van hem kunnen worden gevergd dat hij de vordering tot herstel nakomt; de vordering tot vervanging is niet mogelijk bij schending van de zorgplicht van de koper ten aanzien van de non-conforme zaak¹²² (bijv. als de koper het paard omdat hij het niet kan gebruiken, zou verwaarlozen) en bij een te geringe afwijking, zoals we boven al hebben gezien. Als een consument-koper herstel vordert, heeft de verkoper bovendien het recht om in plaats van herstel aan de koper ofwel vervanging van het paard ofwel ontbinding van de koopovereenkomst aan te bieden; als de consument-koper een vervanging vordert, kan de verkoper kiezen voor ontbinding van de koopovereenkomst (art. 7:21 lid 2). Deze ontsnappingsmogelijkheid voor de verkoper bestaat echter niet als het gaat om een niet-vervangbare zaak waarvan in deze casus zal moeten worden uitgegaan.¹²³

¹¹⁹ Dit zal een verstandige koper eisen omdat hij anders zelf de last van de verzorging van het paard tijdens de behandeling op zich zal moeten nemen.

¹²⁰ Als bijvoorbeeld een dressuurmatig afgericht en getraind paard is gekocht, is het de vraag of het na de eventueel langdurige behandeling nog wel op hetzelfde niveau kan worden gereden.

¹²¹ Asser/Hijma 5-I 2001, p. 343

¹²² Asser/Hijma 5-I 2001, p. 352

¹²³ Asser/Hijma 5-I 2001, p. 347

Naast de in art. 7:21 NBW geboden mogelijkheden heeft de consument-koper op grond van art. 7:24 NBW het recht om schadevergoeding van de verkoper te vorderen indien hem een paard is geleverd dat niet aan zijn verwachtingen op grond van de overeenkomst voldoet. In lid 1 van dit artikel wordt gewezen op de regeling zoals opgenomen in de afdelingen 9 en 10 van titel 1 van boek 6. Dit brengt mee dat de verkoper tot schadevergoeding verplicht is tenzij hij bewijst dat de schade hem niet is toe te rekenen (art. 6:74 en 6:75).

Zoals uit het bovenstaande blijkt, zijn de Romeins-rechtelijke acties *actio redhibitoria* en *actio quanti minoris* in de nieuwe kooptitel van het NBW niet meer terug te vinden. Wel kan de koper naast de vordering tot herstel of vervanging bijvoorbeeld een beroep doen op (gedeeltelijke) ontbinding van de koopovereenkomst op grond van art. 6:265 resp. 6:270 BW waarbij echter aan de daar genoemde voorwaarden moet zijn voldaan.¹²⁴ Deze mogelijkheid valt af te leiden uit art. 7:22 NBW waarin is bepaald dat de bijzondere nakomingsacties van titel 7.1 NBW aan de koper toekomen naast alle andere rechten of vorderingen.¹²⁵

Voor de koper is verder van belang dat hij de vereisten voor het instellen van de bovengenoemde vorderingen uit de kooptitel in acht neemt. Deze zijn te vinden in art. 7:23 NBW. Hij moet de verkoper binnen bekwame tijd¹²⁶ nadat hij het gebrek heeft ontdekt of had kunnen ontdekken, daarvan op de hoogte stellen. Met dit laatste legt dit artikel als het ware een onderzoeksplicht op aan de koper. Aan deze ‘Obliegenheit’ moet ook de koper in de hier besproken casus voldoen als we ervan uitgaan dat de verkoper geen mededelingen heeft gedaan omtrent bepaalde eigenschappen van het paard die later blijken te ontbreken, en dat de verkoper zelf te goeder trouw was.¹²⁷ Bovendien moet de koper ervoor zorgen dat hij de actie op grond van non-conformiteit instelt binnen twee jaar na de kennisgeving van het gebrek aan de verkoper. Voor het instellen van de Romeins-rechtelijke acties ingeval van een verborgen gebrek golden daarentegen geheel andere termijnen. De *actio redhibitoria* kon – zoals we eerder hebben gezien – binnen zes maanden worden ingesteld en de *actio quanti minoris* binnen een jaar. Beide termijnen begonnen echter pas te lopen nadat het gebrek zich had geopenbaard en de koper het dus kon ontdekken.¹²⁸

¹²⁴ Door bijv. het vereiste van verzuim van de schuldenaar volgens art. 6:265 lid 2 is het zeer waarschijnlijk dat deze nakomingsactie pas na de bijzondere acties uit de kooptitel gebruikt zal worden; zie Asser/Hijma 5-I 2001, p. 422.

¹²⁵ voor de achtergrond van deze bepaling zie hoofdstuk II.2

¹²⁶ zie voor een uitvoerige uitleg van dit begrip: Asser/Hijma 5-I 2001, p. 460

¹²⁷ Asser/Hijma 5-I 2001, p. 462

¹²⁸ Zimmermann 1990, p. 318

IV.1.2 Romeins recht versus Nederlands recht na de implementatie van de richtlijn consumentenkoop

Zoals in hoofdstuk III al uitvoerig is besproken, is titel 7.1 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek van 1992 bij wet van 6 maart 2003 aangepast om aan de implementatieverplichting voor de richtlijn 1999/44/EG te voldoen.

Bij de bespreking van de boven geschetste casus van de koop van een paard volgens het Nederlandse recht na deze aanpassing wordt ervan uitgegaan dat het bij de koper gaat om een particulier en bij de verkoper om een beroepsmatige handelaar in paarden omdat alleen voor deze categorie van koopovereenkomsten wijzigingen zijn ingevoerd die relevant zijn voor het onderwerp van deze scriptie. In het geval dat de koper een paard koopt dat niet aan de overeenkomst beantwoordt omdat het kreupel blijkt te zijn, heeft hij nu naast de acties van art. 7:21 nog twee andere mogelijkheden die in art. 7:22 zijn opgenomen. Dit zijn de actie tot ontbinding van de koopovereenkomst (de bekende *actio redhibitoria*) en de actie tot prijsvermindering (de bekende *actio quanti minoris*). In tegenstelling tot de Romeinse acties kunnen de acties uit art. 7:22 echter alleen worden ingesteld door consumenten (art. 7:22 lid 1) en pas nadat de acties tot herstel of vervanging om de in lid 2 van art. 7:22 genoemde redenen niet tot succes hebben geleid (lid 2). Wanneer dit laatste het geval is, wordt precies aangegeven in de naar aanleiding van de richtlijn toegevoegde leden 4 tot en met 6 van art. 7:21. Bij de koop van een paard is het de vraag of een herstel of vervanging tot het gewenste resultaat leiden, namelijk de koper in het bezit te stellen van het paard dat hij volgens de koopovereenkomst heeft gekocht. Deze vraag dient uiteraard ontkennend te worden beantwoord; in dat geval kan de consument-koper net als de Romeinse koper dus vervolgens terugvallen op de ontbinding of de prijsvermindering net als de Romeinse koper. Een groot voordeel voor de consument-koper onder het Nederlandse recht na implementatie van de richtlijn is dat volgens het toegevoegde lid 2 van art. 7:18 wordt vermoed dat het paard het gebrek al bij aflevering had als dit zich binnen zes maanden na aflevering openbaart; pas na die termijn van zes maanden moet de koper het gebrek zelf aantonen. In het Romeinse recht bestond een dergelijke omkering van de bewijslast niet.

De boven beschreven acties van de koper moeten volgens art. 7:23 lid 2 worden ingesteld binnen een termijn van twee jaar waarbij ervoor is gekozen om vast te houden aan de verplichting tot kennisgeving van het gebrek aan de verkoper binnen bekwame tijd die al voor de implementatie van de richtlijn consumentenkoop bestond. Voor een consument-koper is hier echter onder invloed van de richtlijn aan toegevoegd dat een kennisgeving binnen twee

maanden na de ontdekking van het gebrek op tijd is gedaan. In onze casus betekent dit dat de koper van het paard zodra hij de kreupelheid heeft ontdekt, twee maanden de tijd heeft om de verkoper hierover in te lichten. Na deze kennisgeving begint de verjaringstermijn van twee jaar voor de in te stellen acties te lopen ongeacht welke actie hij kiest. Zoals in paragraaf IV.1.1 al aangegeven, golden er voor de Romeinse acties andere termijnen.

IV.2 Analyse van de overeenkomsten en verschillen

Uit de bovenstaande paragraaf valt af te leiden dat de uit het Romeinse recht bekende *actio redhibitoria* en *actio quanti minoris* nu weer in het Nederlandse recht zijn terug te vinden, nadat ze met de invoering van de nieuwe kooptitel in 1992 waren afgeschaft. De eerstgenoemde actie staat nu in art. 7:22 lid 1 sub a en de tweede staat in art. 7:22 lid 1 sub b. De gevolgen van deze acties zijn nog steeds dezelfde als die van de Romeinse acties. Lid 1 sub a is gericht op de ontbinding van de koopovereenkomst, terwijl lid 1 sub b de koper de mogelijkheid biedt om een prijsvermindering te eisen met instandhouding van de koopovereenkomst. Zowel in het Romeinse recht als onder het huidige recht kan niet alleen de verkoper te kwader trouw maar ook de verkoper te goeder trouw met deze acties worden aangesproken. In het Romeinse recht verschilt de omvang van de aansprakelijkheid al naar gelang of de verkoper te goeder of te kwader trouw was. De verkoper te kwader trouw moest ook alle schade vergoeden die de koper op grond van de gebrekkige zaak had geleden (zie hoofdstuk I). Voor het eventuele recht van de consument-koper op schadevergoeding onder het huidige recht wordt in art. 7:24 op de desbetreffende regeling van titel 1 van boek 6 BW verwezen waarbij van belang is of de tekortkoming aan de verkoper kan worden toegerekend.¹²⁹

Een groot verschil met de Romeinse acties dat meteen opvalt, is dat de twee nakomingsacties in het huidige recht subsidiaire vorderingen zijn die, zoals we hebben gezien, pas kunnen worden ingesteld nadat de acties tot herstel of vervanging van de gekochte zaak niet tot succes hebben geleid. Wat dit betreft was de positie van de Romeinse koper dus gunstiger dan van de koper nu omdat hij als hij dit wenste, meteen van de gebrekkige zaak af kon. Een tweede verschil is dat de toepassing van de beide acties in het klassieke Romeinse recht beperkt was tot de koop van bepaalde specieszaken (slaven en vee) en tot bepaalde gebreken (*morbi et vitia* en enkele andere tekortkomingen¹³⁰). Onder het recht van het oude

¹²⁹ zie voor een bespreking van de verplichting tot schadevergoeding: Loos 2004, p. 64 e.v.

¹³⁰ Asser/Hijma 5-I 2001, p. 322, en hoofdstuk I.3

BW van 1838 gold sinds 1970 nog steeds de beperking tot specieszaken, terwijl beide acties onder het huidige recht zowel kunnen worden toegepast bij de specieskoop als bij de genuskoop en tevens bij ieder niet beantwoorden van de afgeleverde zaak aan de overeenkomst (non-conformiteit). Hier kan de verkoper in het huidige recht dus in meer gevallen door de koper worden aangesproken dan in het Romeinse recht.

Onder het huidige recht geldt daarentegen een andere beperking die we niet in het Romeinse recht tegenkomen. De twee bijzondere nakomingsacties kunnen tegenwoordig namelijk alleen worden ingesteld door een consument-koper (zie art. 7:22 aanhef). Een algehele of gedeeltelijke ontbinding van de koopovereenkomst (art. 6:265 BW resp. art. 6:270 BW) staat weliswaar ook voor de professionele koper open maar dit is alleen mogelijk onder de in boek 6 genoemde voorwaarden. Onder het BW van 1992 voorafgaand aan de implementatie van de richtlijn consumentenkoop was ook de consument-koper op deze artikelen uit boek 6 aangewezen als hij de koopovereenkomst wilde ontbinden.

De toepassing door de consument-koper van de actie tot ontbinding van de overeenkomst is in het huidige recht verder daardoor beperkt dat deze niet mogelijk is als de non-conformiteit te gering is om een ontbinding te rechtvaardigen. De Romeinse juristen hebben dit soort gevallen opgelost door elk concreet geval apart te behandelen waardoor ze de belangen van de koper en de verkoper op een zo rechtvaardig mogelijke manier konden afwegen.¹³¹

Ook de verjaringstermijnen van de acties verschillen. Deze termijnen waren onder het Romeinse recht zes maanden voor de *actio redhibitoria* en twaalf maanden voor de *actio quanti minoris* nadat het gebrek zich had geopenbaard. Onder het oude BW golden zeer korte verjaringstermijnen, met name bij de koop van dieren, terwijl deze onder het huidige recht weer zijn uitgebreid. Alle rechtsvorderingen waar de koper een beroep op kan doen indien de gekochte zaak niet aan de overeenkomst beantwoordt, dus ook de vordering tot ontbinding van de koopovereenkomst en tot prijsvermindering, moeten op grond van het huidige art. 7:23 BW worden ingesteld binnen twee jaar nadat de koper de verkoper op de hoogte heeft gesteld van het gebrek. Hier heeft dus een aanzienlijke verbetering van de positie van de koper plaatsgevonden.

Een laatste verschil tussen het Romeinse en het huidige Nederlandse recht dat zeker genoemd moet worden, is de omkering van de bewijslast ten gunste van de consument-koper volgens art. 7:18 lid 2 die in het Romeinse recht niet bekend was. Deze heeft voor de consument-koper het grote voordeel dat hij het gebrek aan overeenstemming met de overeenkomst niet meer zelf hoeft aan te tonen als het zich binnen zes maanden na de

aflevering van de gebrekkige zaak openbaart. Hier is de positie van de consument-koper dus duidelijk versterkt met alle nadelige gevolgen voor de verkoper waar aan het eind van hoofdstuk III.3 al op is gewezen.

¹³¹ Spruit 2003, p. 35 en 42; zie ook Verhoeven, AA 1990, p. 502 e.v.

Conclusie

In deze scriptie heb ik een beschrijving willen geven van de regeling van de verborgen gebreken en haar ontwikkeling en heb ik beoogd aan te tonen dat een regeling die door de Romeinse juristen ruim 2000 jaar geleden is ontwikkeld, op dit moment nog steeds actueel is. In landen zoals België en Frankrijk is de regeling van de verborgen gebreken nooit uit het wetboek verdwenen en houdt men ook na implementatie van de richtlijn consumentenkoop aan deze regels vast, met name voor gevallen waarin het niet om een consumentenkoop gaat. In Nederland en Duitsland waar men heel nauw bij de richtlijn aansluit, is het begrip (verborgen) gebrek, zoals het voor invoering van de richtlijn bestond, uit de kooptitel van het wetboek verdwenen om volledig plaats te maken voor het conformiteitsbegrip. Daarentegen zijn de oude Romeinse rechtsmiddelen voor verborgen gebreken, de *actio redhibitoria* en de *actio quanti minoris*, heringevoerd (Nederland) resp. behouden gebleven (Duitsland).

De rechtsmiddelen die de consument-koper ter beschikking staan indien hij een zaak heeft gekocht die niet aan de overeenkomst beantwoordt, zijn onder invloed van de richtlijn consumentenkoop in de hier besproken landen gelijkgetrokken. Naast de bovengenoemde rechtsmiddelen kan de (consument-) koper nu ook om herstel of vervanging van de gekochte zaak verzoeken. Daarbij is opmerkelijk dat er een hiërarchie in de rechtsmiddelen is aangebracht die in het Romeinse recht niet bestond, waardoor de consument-koper nu gedwongen wordt om eerst om herstel of vervanging van de gebrekkige zaak te verzoeken voordat hij zich kan beroepen op ontbinding van de koop of prijsvermindering. Een dergelijke hiërarchie kan een goede oplossing zijn voor naar soort bepaalde zaken maar levert mogelijkwjs voor de koper problemen op bij de koop van bepaalde specieszaken (zoals dieren).

Een belangrijk nieuw aspect in de huidige regeling van de rechtsmiddelen in geval van non-conformiteit is de invoering van het vermoeden dat het gebrek reeds bestond ten tijde van de aflevering als het zich binnen zes maanden na de aflevering van het gekochte openbaart. Dit is een duidelijke versterking van de positie van de consument-koper die in alle hier onderzochte wetgevingen is ingevoerd. Ook op dit punt ontstaan echter problemen in het geval van de koop van dieren, zij het deze keer aan de kant van de verkoper. In alle naar aanleiding van de richtlijn consumentenkoop aangepaste rechtsstelsels die hier zijn besproken, worden dieren op dezelfde manier behandeld als wasmachines, auto's enz. wat soms voor de koper, soms voor de verkoper tot ongewenste situaties leidt. En dit terwijl men uit de regeling van de verborgen gebreken van het antieke Romeinse recht had kunnen

afleiden dat de Romeinse juristen specifieke regels voor de koop van dieren blijkbaar noodzakelijk achtten.

Een groot voordeel dat de richtlijn consumentenkoop voor de consument-koper heeft gebracht, is dat de aansprakelijkheidstermijn voor non-conformiteit nu in alle besproken landen min of meer overeenkomt en in vergelijking met de betreffende termijnen van de Romeinse acties is verlengd naar minstens twee jaar.

Bibliografie

- C. von Bar & O. Lando, 'Communication on European Contract Law: Joint Response of the Commission on European Contract Law and the Study Group on a European Civil Code', *European Review of Private Law* 2002-2, p. 183-248.
- M. Bianca & S. Grundmann (eds.), *EU Sales Directive – Commentary*, Antwerp-Oxford-New York: Intersentia, 2002.
- R. Feenstra, *Romeinsrechtelijke grondslagen van het Nederlandse privaatrecht, Inleidende hoofdstukken*, Leiden: Brill, 1994.
- S. Grundmann, 'European sales law – reform and adoption of international models in German sales law', *European Review of Private Law* 2001-2/3, p. 239-258.
- S. Grundmann & M. Bianca (Hrsg.), *EU-Kaufrechts-Richtlinie – Kommentar*, Köln: O. Schmidt, 2002.
- S. Grundmann, D. Medicus & W. Rolland (Hrsg.), *Europäisches Kaufgewährleistungsrecht, Reform und Internationalisierung des deutschen Schuldrechts*, Köln/Berlin/Bonn/München: C. Heymanns Verlag, 2000.
- A.S. Hartkamp, 'Titel 7.1 (Koop en ruil) van het nieuwe Burgerlijk Wetboek', *Ars Aequi* 1990, p. 295-301.
- H. Hausmaninger, *Casebook zum römischen Privatrecht*, Wien: Manz Verlag, 2002.
- H. Hausmaninger & W. Selb, *Römisches Privatrecht*, Wien-Köln-Weimar: Böhlau, 2001.
- M.W. Hesselink & G.J.P. de Vries, *Principles of European Contract Law, Preadviezen uitgebracht voor de Vereniging voor Burgerlijk Recht*, Deventer: Kluwer, 2001.
- Jac. Hijma, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht, Bijzondere overeenkomsten, deel I, Koop en Ruil*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink, 2001.
- E.H. Hondius, *Consumentenrecht, Monografieën Nieuw BW A-8*, Deventer: Kluwer, 1992.
- E.H. Hondius, 'De herziening van het Duitse verbintenissenrecht', *Nederlands Juristenblad* 2002, p. 1348-1351.
- E.H. Hondius & C. Jeloscsek, 'Towards a European Sales Law – Legal Challenges posed by the Directive on the Sale of Consumer Goods and Associated Guarantees', *European Review of Private Law* 2001-2/3, p. 157-161.
- O. Jauernig (Hrsg.), *Bürgerliches Gesetzbuch*, München: Verlag C.H. Beck, 1999.
- P. Jourdain, 'Transposition de la directive sur la vente du 25 mai 1999: Ne pas manquer une occasion de progrès', *Recueil Dalloz de doctrine, de jurisprudence et de la législation* 2003-1, p. 4-6.

- M. Kaser/R. Knütel, *Römisches Privatrecht*, München: Verlag C.H. Beck, 2003.
- P. Koschaker, *Europa und das römische Recht*, München-Berlin: Verlag C.H. Beck, 1958
- O. Lando & H. Beale (eds.), *The Principles of European Contract Law, Part I, Performance, Non-Performance and Remedies, Prepared by the Commission on European Contract Law*, Dordrecht/Boston/London 1995.
- M. Loos, *Consumentenkoop, Monografieën Nieuw BW B65b*, Deventer: Kluwer, 2004.
- U. Mattei, 'Hard Code Now!', *Global Jurist Frontiers* (2) 2002-1, p. 1-26.
- D. Mazeaud, 'La parole est à la défense...', *Recueil Dalloz de doctrine, de jurisprudence et de la législation* 2003-1, p. 6-8.
- A. Pinna, 'La transposition en droit français', *European Review of Private Law* 2001-2/3, p. 223-237.
- M. Schermaier (Hrsg.), *Verbraucherkauf in Europa – Altes Gewährleistungsrecht und die Umsetzung der Richtlinie 1999/44/EG*, München: Sellier, 2003.
- F. Schulz, *Classical Roman Law*, Aalen: Scientia Verlag, 1992.
- J. Smits (red.), *De richtlijn consumentenkoop in perspectief*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2003.
- J. Smits, 'Naar een nieuw Europees consumentenkooprecht', *Nederlands Juristenblad* 2000, p. 1825-1830.
- J.E. Spruit, *Cunabula Iuris. Elementen van het Romeinse privaatrecht*, Deventer: Kluwer, 2003.
- O. Tournafond, 'Remarques critiques sur la directive européenne du 25 mai 1999 relative à certains aspects de la vente et des garanties des biens de consommation', *Recueil Dalloz de doctrine, de jurisprudence et de la législation* 2000-10, p. 159-162.
- O. Tournafond, 'De la transposition de la directive du 25 mai 1999 à la réforme du code civil', *Recueil Dalloz de doctrine, de jurisprudence et de la législation* 2002-38, p. 2883-2889.
- M. Trochu, 'Vente et garanties des biens de consommation: directive CE n° 1999-44 du 25 mai 1999', *Recueil Dalloz de doctrine, de jurisprudence et de la législation* 2000-7, p. 119-123.
- J.J. Verhoeven, 'Verborgen gebreken bij koop', *Ars Aequi* 1990, p. 495-503.
- G. Viney, 'Retour sur la transposition de la directive du 25 mai 1999', *Recueil Dalloz de doctrine, de jurisprudence et de la législation* 2002-42, p. 3162-3163.

C. Witz, 'Französisches Schuldrecht und "Principles of European Contract Law": Gemeinsamkeiten und Unterschiede', *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* 2004-3, p. 503-514.

R. Zimmermann, *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Cape Town: Juta & Co, Ltd, 1990

R. Zimmermann, *Roman law, Contemporary law, European law – The Civilian Tradition Today*, New York: Oxford University Press, 2001.

W. Zwilve, *Hoofdstukken uit de geschiedenis van het Europese privaatrecht, I Inleiding en zakenrecht*, Deventer: Kluwer, 2003.

Bronnen:

J.E. Spruit, R. Feenstra, K.E.M. Bongenaar (red.), *Corpus Iuris Civilis. Tekst en vertaling. III: Digesta 11-24*, Zutphen: Walburg Pers, 1996.

Jurisprudentie:

HR 13 december 1918, *NJ* 1919, p. 169-171

HR 17 juni 1941, *NJ* 1941, 781

HR 4 april 1952, *NJ* 1953, 396

HR 10 mei 1963, *NJ* 1963, 288

HR 3 april 1970, *NJ* 1970, 252

HR 9 oktober 1992, *NJ* 1994, 287 en 289

HR 25 juni 1993, *NJ* 1994, 291

Regelgeving:

Kamerstukken I 2001/02, 27 809, nr. 323a

Projet de loi relatif à la garantie de la conformité du bien au contrat due par le vendeur au consommateur et à la responsabilité du fait des produits défectueux, n° 358 (2003-2004) de M. Dominique Perben, Garde des Sceaux, ministre de la justice, déposé au Sénat le 16 juin 2004 (<http://www.senat.fr/dossierleg/pjl03-358.html>)

Richtlijn 1999/44/EG van het Europees Parlement en de Raad van 25 mei 1999 betreffende bepaalde aspecten van de verkoop van en de garanties voor consumptiegoederen, *PbEG* 1999 L 171 (+ schriftelijke vraag E-1538/02, *PbEG* C 277 E)

Wet betreffende de bescherming van de consumenten bij verkoop van consumptiegoederen, *Belgisch Staatsblad*, 21 september 2004